

BUTLLETÍ
DEL
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

BUTLLETÍ
DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE
CATALUNYA

1924

VOLUM XXXIV

BARCELONA
TALLERS GRÁFICS «HOSTENCH» : CÓRCEGA, 231 - 233
1924

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Les altes valls de l'Ariège

La vella orografia del món vell presenta característiques diferents en cadascuna de les grans serralades europees, i en aquest sentit veiem sempre lloar el Caucàs, els Alps i els nostres petits i feréstecs Pireneus.

Ara bé, dins de les grans orografies i més directament, dins dels Pireneus catalans, hom hi veurà regions d'estructura independent que com la dels Pireneus orientals, el Pallars i la Maladeta, mereixent prou bé una mica d'atenció i fins un estudi predilecte i, no obstant, estan voltades del glaç de l'oblit i de la boira del menyspreu de la majoria dels que practiquen el culte de la muntanya.

Aquest és el cas de totes les carenes que separen l'Andorra del Llenguadoc francès, extensa conca d'estanys magnífics, de crestes inviolades i de valls feréstegues i salvatges que, en plena època en què la muntanya és volguda i coneguda, època de reivindicació dels nostres Pireneus, resta incompresa i bandejada de la literatura pireneista.

Entre les grans excursions clàssiques a la Maladeta, al Pallars occidental, al massís calcari i al Pireneu oriental hom no veu en lloc una senzilla visita al massís d'Estats (el nucli orogràfic més alt de Catalunya); a la regió central dels grans pics de Comapedrosa, Estanyó i Serrere, ni a les interessants crestes que fan partió entre

l'Ariège i el Balira orientals, i no obstant aquelles muntanyes mereixen tot el contrari.

No puc, ni vull establir comparacions, sempre odioses, entre les muntanyes del Llenguadoc i les de l'Aragó, mes voldria cridar l'atenció d'aquells pireneïstes que no segueixen l'orografia pirenenca, sinó que tan sols segueixen les petjades de la rutina més aclaparadora, vers aquelles carenes que sovint es creu sense importància perquè ningú no en parla.

Sempre m'havia interessat aquell nucli de muntanyes que s'estenen a l'occident dels massissos de Maranges i Carlit, quan una casualitat esdevinguda per forçós canvi d'itineraris en una excursió al Pireneu central me les feu conèixer esquemàticament, i, d'aleshores ençà, les meves excursions d'estiu i d'hivern han fixat sempre objectius compresos entre les altes valls de l'Ariège i del Balira, fins a conèixer-les en el grau que es mereixen.

En el treball present procuraré, doncs, esmentar el més exactament possible, quatre dels itineraris que deurién esdevenir clàssics entre els excursionistes catalans i que forçosament ho esdevindran quan, inaugurat el trajecte francès del Transpirenenc Ripoll-Ax-les Thermes, les distàncies s'escursin i les comoditats per la visita d'aquelles valls s'augmentin.

Avui m'ocuparé-solament del conjunt de cadenes que fan partió entre l'Andorra i el Llenguadoc oriental, des del port de Puimorens a la carena central d'Estanyó, incloent les valls de Siscà, Valdarques, Mourgouillou, Nagear, Aston i Quioules, que són les més desconegudes a casa nostra i poc visitades entre els pireneïstes del Llenguadoc.

A son temps i en forma adequada procuraré transmetre les meves idees quant a les Altes Valls occidentals, tributàries totes del riu d'Auzat, i ja més conegudes a França, per bé que immerescudament bandejades dels itineraris coneguts entre els catalans.

En la creença que una descripció geogràfica no ompliria completament el buit que esmenta entre l'excursionisme aquell que sent curiositat per visitar les altes valls ariegeses, i per altra part, mancat de la mestria que un treball d'aquesta mena exigeix, em limitaré a indicar en forma més o menys somera els itineraris que esdevindran, a mon juí, més clàssicament interessants, procurant relligar-los amb les ascensions als cims més esquerps i eminents de la gran cadena partió entre els aiguavessants atlàntics i mediterranis.

Són altes valls de l'Ariège, segons el meu criteri, les que hi tributen del coll de Puimorens a Tarascó i altes valls del Balira les

originàries de les dues branques oriental i septentrional, en el país denominades de Canillo o Encamp i d'Ordino, respectivament. Hom inclueix en certes guies de turisme les valls del Salat, del Lez i altres tributàries del Garona, en la regió natural de l'Ariège, mes ni el departament de l'Ariège ni la delimitació andorrana s'ajusten a les línies de ço que deu ésser una comarca natural. Comprén el primer, part dels tributàris del Garona i de l'Aude i el segon, una part del naixement de l'Ariège i dels tributàris orientals del Noguera.

Els tributàris de l'Ariege poden dividir-se, segons la conca orogràfica a que pertanyen, en quatre grups o classificacions principals:

SEPTENTRIONALS: els de Bèsines, Nabre, Oriège i de la Lauze, que recullen aigües de les vàries derivacions de la gran serralada de Carlit.

ORIENTALS: els que recullen el naixement del riu Ariège en el cercle de Fontnegre i l'engruixeixen tot seguit des de la ribera dreta i des de la Solana Andorrana; d'entre elles podriem esmentar les del Bac del Moré, del Baladrà, de Palomera i de Sant Josep, segueixen en la seva ribera esquerra les de Valdarques o Siscà, Mourgouillou i Rec des Estagnols, confluents a la vall mestressa davant dels primers pobles de la vall, ja formada.

El nucli central de les valls ariegeses està format per una gran regió hidrogràfica, encara mal delimitada i poc coneguda entre la cartografia francesa, i comprén les valls formades en l'important nus orogràfic de Fontargent i les seves tributàries occidentals que constitueixen la simètrica i salvatge vall d'Aston.

Per ordre de tribut esmentarem: la del Nagear o vall de Savignac, la de Lagal, la de Luzenac, les minúscules de Mouregnes i Sauzet i finalment la grandiosa vena de l'Aston.

Totes elles tributen a la vall mestressa entre la vila d'Aix i el petit *chef-lieu* de les Cabannes.

El riu d'Auzat o de Sulzen, nascut en les estrebacions septentrionals del port de les Bareites, recull aigües de tot el nucli occidental que forma la ferradura de muntanyes de la frontera entre les valls del Balira, les de Noguera-Pallaresa i les de l'Ariège; recull aigües de l'extensa conca d'estanys de Medecourbe i Soucaranne, i en el pla de Sulzen recull el tribut dels de Rioufret i de Tristanya per ajuntar-se al riu de l'Artiga en el poblet de Marc.

Les tributàries més importants són: les valls d'Arties, de Basiès i de Siguer, originàries en importants cercles lacustres.

Tributa a l'Ariège davant de la població de Tarascó. Ariège i a curta distància del seu aiguabarreig amb la petita valleta de Rabat.

La conca de muntanyes que forma el basament geològic de les altes valls de l'Ariège i del Balira, tanca vàris embalsos d'origen glaciari quaternari, nodridors avui de la vall central ariegesa, i que en anteriors èpoques geològiques vessaven el tribut de llurs aigües vers orient, que aleshores estava format per un estany de colossals proporcions en l'alta vall del Segre, avui plana de Cerdanya; els aluvions que després constituïren el grans cercles de Siscà, Joucla, Albe, Couart i Mourgouillou anaren deixant al descobert aquella enterca i altívola ossamenta on les neus i les successives allaus han corcat, treballat i festonejat puntes, crestes i *gendarmes*, que en abraonar-se al cristall magnífic dels estanys, hi llisten a miques la seva carcassa amb majestat imponent.

El bon muntanyenc, aimador de les sanes emocions d'escalada, sap de cert que la roca granítica és la més noble, bella i reverberant de totes les que constitueixen les espinades rocoses, i precisament en les valls altes de Siscà i Mourgouillou es manifesta aquesta en un davassall de crestes i timbes verticals.

Res no justifica, doncs, la llacuna que s'observa en el coneixement de les Altes Valls originades en la carena principal franc-andorrana, llacuna que les fa doblement interessants. Mentre les valls de Besines, Nabre i Oriège són ben conegudes dels nombrosos visitants de la serralada de Carlit, les que formen la ferradura orogràfica de la Solana andorrana i les que tributen a la vall mestressa per la seva ribera esquerra són ben poc conegudes cartogràficament, i ja no cal dir que són desconegudes, en l'abast muntanyenc de la paraula.

Hom ha sentit qualificar aquelles valls de «muntanya avorrida» per volguts companys que, altrament, no les han visitades mes que en autocar, fent la «Route des Pyrénées».

Realment, crec que ni essent així, es justifica el desconeixement de la meitat dels Pireneus Catalans, on hom trobarà forçosament «alguna muntanya» en harmonia amb els gustos més ultra-muntanyencs.

Per la meua part, em permeteria assegurar que entre les elevacions de 2.700 a 2.900 metres se'n troben sovint de les que enganyen a primera vista al muntanyenc més avesat a les escalades.

En una paraula, en el pitjor dels casos, una muntanya es mereix sempre una visita d'observació i jamai judicar-la sens conèixer-la.

Degut a la distància que les separa de la vall mestressa, les valls de l'Ariège central presenten característiques que demanen un bon entrenament muntanyenc, que no reuneix tothom, perquè mentre en tot el Pireneu es troben bases d'excursions de dos dies, en la muntanya de l'Ariège cal pernoctar en les cabanes o orris ramaders, subjectat a l'absoluta manca d'higiene i de confort, i no sempre es poden assolir els objectius que hom previament s'ha fixat, ja per equivocacions en les poques cartes orogràfiques existents, ja per manca de queviures o per circumstàncies imprevistes que sovint arriben en aïtals terrenys; mes, que jamai desencoratgin aquests inconvenients al pireneista, car és aquesta precisament la característica més atractiva d'aquelles muntanyes, és a dir: la solitud absoluta.

Els itineraris d'accés a la vall de l'Ariège per la del Carol i les del Balira, i també la «Route Nationale n.º 20» i el carril Toulouse-Ax-les-Thermes són prou coneguts de tot bon pireneista i per altra part, aquest treball resultaria redundat i sobrecarregat amb la seva descripció.

Em limitaré a donar alguns detalls respecte a l'accés a les valls ariegeses, els necessaris per endegar el meu petit treball, que dividiré en quatre parts, en coincidència amb les carenes i valls menys conegudes:

- I L'alta vall de l'Ariège i el Pic Negre d'Embalira.
- II El cercle de Siscà i la vall del Mourgouillon.
- III Les serres de Fontargent, i
- IV La vall d'Aston.

La via d'accés aconsellable, tant per a l'excursionista que no disposi de temps il·limitat, com per al senzill turista, que desitgi fruir de la muntanya amb el més petit nombre d'incomoditats i fatiga és la de la vall de Carol-coll de Puimorens, que en unes 8 hores des de Barcelona deixa al peu de les altes valls originades en la carena principal pirenenca; no obstant, segons la proximitat de les cabanes ramaderes, caldrà sovint pendre com a base poblets de la vall alta del Balira o de la del Noguera Pallaresa; això altera sovint l'ordre dels itineraris esmentats mestriolament en la Guia Soubiron, molt adequats a les conveniències dels pireneistes llenguadocians i francesos, millor situats que nosaltres per les ascensions en la carena central.

Això no obstant, sempre proscriuria la via d'accés per les altes valls del Balira, per presentar gran diferència d'altitud entre la baixa

vall i els ports de la gran cadena, tot aconsellant-la pel coll de Puimorens, per trobar-se en la mateixa carena partió.

L'alta vall de l'Ariège està creuada per regulars i bons mitjans de comunicació, que la situen a unes 4 hores i mitja de Tolosa, car tant a l'estiu com a l'hivern la combinació de trens i autocars de la «Compagnie du Midi» és perfecta. La creua d'extrem a extrem la «Route nationale» Toulouse-Bourg-Madame, que per Foix-Tarascó-Ax-L'Hospitalet guanya la collada de Puimorens i es llença als vessants mediterranis per la vall de Carol; finalment comunica amb Puigcerdà per Bourg-Madame i el pont internacional damunt del Raur.

És aquesta la única «via véritable» de comunicació de que disposem els excursionistes aimants de les elegants crestes franc-andorranes i habitants en la Catalunya meridional. A l'estiu, aquesta magnífica via posa en comunicació Ax i Bourg-Madame per mitjà d'un servei d'autocars que escursa les distàncies entre aquestes dues poblacions pirenenques a dues hores una de l'altre; a l'hivern les comunicacions ja no són perfectes; tant sols una *voiture* diària fa el servei del correu entre Bourg-Madame i els poblets de la vall del Carol, sovint amb dificultat a causa de la neu. El pas del coll de Puimorens es té de fer forçosament a peu perquè la neu impossibilita tota locomoció rodada, estacionant-s hi sovint en quantitats de 3 a 4 metres de gruix, circumstància que fa que la travessa del coll no pugui a voltes fer-se en menys de 3 o 4 hores.

Aquestes incomoditats són perfectament estalviables, perquè el túnel que travessa la muntanya de Puimorens per donar pas al Transpirenenc Puigcerdà-Ax, és fàcil i ràpid camí que des de Porta comunica amb la vall de l'Ariège en uns $\frac{3}{4}$ d'hora. Qui recorda les incomoditats de la travessa de la foradada de Tosses abans de la inauguració del trajecte Ripoll-Puigcerdà i el compara amb la perfecta i bella construcció del de Puimorens el trobarà ben suportable. I l'any 1926, quan inaugurat el trajecte francès amb tracció elèctrica abastem Ax-les-Thermes a les 8 hores d'haver sortit de Barcelona, tots convindrem en que la velocitat, la comoditat i l'avinentesa no són pas fetes per les comunicacions espanyoles.

Per abastar les altes valls del Balira, de Barcelona estant, dues vies de comunicació empalmen amb els carrils de Saragossa i de Puigcerdà, per Manresa-Calaf i Pons la primera i per Puigcerdà i Bellver la segona, duent totes dues a l'aiguabarreig del Balira amb el Segre, a la Seu d'Urgell. D'aquesta històrica població a la menu-

da capitalitat andorrana altre servei, de carruatges a l'hivern i d'autocars a l'estiu, estableix regular i còmoda comunicació fins a Les Escaldes, el conegut balneari molt visitat i freqüentat per nombrosos estiuejants i banyistes.

Situats, doncs, en el punt d'unió de les dues branques del Balira, tenim a l'abast en l'alta vall del septentrional els ports d'Arbella, Siguer, Tristanya, Carassans, Rat, Arinsal i de Bagnels i pel camí de ferradura de l'oriental els de Framiquel, Soldeu, Joucla, Fontargent, Ransol, Cabanette, Portanella i Coma d'Ose, en comunicació direcció directa amb totes les altes valls ariegeses. No obstant, com ja hem indicat, la gran diferència d'altitud entre Andorra la Vella i el ports de la gran cadena, fa aquesta via d'accés excessivament llarga.

Resta la via del Pallars oriental, la més llarga, incòmoda i salvatge, i també la que presenta més serioses dificultats en guanyar els ports que comuniquen Catalunya amb la vall d'Auzat, ja que no en presenta més que un de bo per a les cavalleries. De Barcelona estant cal cercar la combinació d'autocars que per Artesa i Tremp puja fins a Sort, la capitalitat de l'antic Comtat del Pallars. De Sort cal remuntar el Noguera Pallaresa fins a Rialp, i des d'allí els diferents camins que comuniquen amb les valls d'Areo, de Tor o de Tabescan, segons es vulgui abastar els ports de Boet, de Montescourbas o de l'Artiga, distants tots ells de 7 a 8 hores de Rialp, i de 4 a 5 d'Azuat, la vila principal de la vall de son nom.

Altre port existeix en la muralla del massís d'Estats, que comunica el cercle d'estanys de Sotllo amb la ribera del pla de Subrat, tributària de la vall de l'Artiga, mes aquesta aspra bretxa no és franquejable més que pels homes pràctics de la muntanya, i està classificat entre els de més dolent pas dels Pireneus.

De Barcelona estant, quatre jornades són, en tots els casos, necessàries per abastar qualsevol d'aquests ports, mentre que per la via d'accés que marca l'itinerari del Transpirenenc Ripoll-Ax, a les 24 hores poden haver-se travessat.

A la vall de l'Ariège, les característiques climàtiques son més riguroses que a l'orient del coll de Puimorens. No és res d'extraordinari que en ple juliol es registrin ràpids descensos del termòmetre a un o dos graus sota zero en les «comunes» de L'Hospitalet, de Porté o de Merens; és de notar que al cercle de Siscà, l'estanyol d'Ascobes no es desglança en tot l'estiu, malgrat trobar-se tant sols a uns 2.300 metres.

Els nevers, a voltes de grans dimensions, no desapareixen mai

d'aquelles muntanyes, i en certs cercles com en l'alta Coma de Rioufret, en els d'Albe i de Joucla i en les Comes d'Ose i de Mirabal, constitueixen grans regions d'aspecte polar, que hom creuria els fonaments d'una gelera desapareguda. A l'estiu cal malfiar del vent de migjorn, en el país nomenat «vent d'Espanya», a impulsos del qual sovintegen les tempestes de llamps i trons, sempre més toçudes que en el Pireneu oriental, on són eficaçment combatudes pels corrents mediterranis. Hom pot establir un paral·lelisme notable entre la climatologia ariegesa i la de la vall del Garona; ambdues altes valls presenten característiques idèntiques, estrebades la primera en el coll de Puimorens i la segona en el port de la Bonaigua, per ajuntar-se i tributar a l'Atlàntic.

Una dificultat trobarà a l'hivern el pireneista en aquelles muntanyes que, en canvi, a l'estiu no és un veritable inconvenient; a l'alta vall de l'Ariège els refugis manquen en absolut, i si en el bon temps són substituïts amb avantatges pels orris ramaders, a l'hivern aquestes primitives habitacions resten colgades en les nombroses allaus que tot ho destrueixen i escombren, i a voltes es presenta l'esveradora perspectiva d'una nit de lluita amb el glaç i la neu. Bé caldrà recomanar les excursions hivernenques en aquella regió, on els skis poden lliurar-se a tota mena de fantasies, mes caldrà advertir que el pireneista que no coneix aquells varals a l'estiu no deurà arriscar-s'hi durant la temporada de neus, perquè les redreçades crestes que flanquegen les valls de Siscà i del Mourgouillou obstaculitzen notablement la tasca del pireneista, i malauradament, el granit recobert del glaç no és pas una composició amable amb el grimpaire.

No obstant, quan el Transpirenenc Ripoll-Ax travessi la foradada de Puimorens en tracció elèctrica, bé podrà esperar-se la construcció d'alguns refugis guardats en algunes de les més notables pistes de l'alta vall, i aleshores la meitat de les inseguretats que avui presenta a l'hivern aquella muntanya hauran desaparegut per un muntanyenc entrenat.

Mentrestant, per a l'acolliment en els orris de l'Ariège l'excursionista deurà proveir-se de molta filosofia i paciència. Els pastors d'aquestes valls són gent ferrenya i de poques paraules, i malgrat llur mala façana, d'una bondat i senzillesa enternidores.

Hom hi serà sempre ben acollit i tractat, tot plegat a canvi d'un xic de tabac i d'un bon agraïment.

Les jaces de les altes valls ariegeses pertanyen en llur majoria a les «comunes» de la demarcació, mes és freqüent i notable el cas de

que molts dels ramats que hi pasturen a l'estiu, pertanyen als «*chef-lieu*» de la vall del Garona o als vilatges andorrans de Soldeu, Encamp o Canillo. Els pastors són sovint, també, provinents de Tarascó, d'Aulus o de Massat i altres poblacions de les valls baixes, i duen els bestiar a les altes pastures de la vall d'Aston o de la d'Azuat, atrets per la nodridora herba que s'hi copsa.

Això ha fet de les valls de l'Ariège el paradís del bestiar boví i de llana, que a l'estiu dona a les altes comes i afraus la pintoresca nota; mes no és pas aquesta la més interessant fauna d'aquelles regions. Pel cim de les crestes de Siscà, de Joucla i de Mourgouillou pels esquenalls de Serrere i de la Mina, refugiats en les altes regions a l'estiu, campant pel llit de les valls a l'hivern, grans remades de grossos isards grimpen lliures i ràpids, sens cap temença ni perill.

En els boscos de la salvatge vall d'Aston i refugiats en les caòtiques reconades de la serra de Rulle, agrupats en nombroses famílies encara viuen bells exemplars d'ós pireneic, que jamai s'han vist perseguits ni acorralats, i en la pura atmòsfera de les altes comes és molt corrent l'aletejar potent i majestuós dels aligots i altres ocells de presa.

Finalment, els estanys de les valls de Mourgouillou, Siscà, Fontargent i altes reconades del riu de Quioules, així com les riberes que se n'originen, estan poblats de grosses i riques truites, que niuen tranquil·les en el relleix dels còdols sens temença del pescaire.

Encara que el muntanyenc, l'aimant de la Natura feréstega, és el que millor deuria conèixer les altes carenes i valls de la frontera entre l'Andorra i el Llenguadoc, ben cert es també que ni el botànic, ni el caçaire, ni el pescaire, deuen desconèixer-les, ja sia les altes on els estanys i les neus permanents crien bells i rars exemplars de vegetació, o bé els boscos i pasturatges on la fauna més diversa viu lliure, forta i tranquil·la.

Serà, doncs, aquesta una de les regions més visitades dels Pireneus quan el Transpireneic hagi inaugurat el trajecte francès de son recorregut encisador, escursant distàncies i fent justícia a una de les més noves i belles regions de nostra terra germana: el Llenguadoc.

Circumvalen la Cerdanya al N. i a l'occident, isolant-la de les conques hidrogràfiques atlàntiques, dos massissos notables que, malgrat ésser ben coneguts de la majoria dels pireneistes catalans, constitueixen el límit oriental dels llurs coneixements en la robusta i esquerrpa capçalera de les altes valls del Balira i de l'Ariège.

Em refereixo al planell de pastures de Campcardós o de Maran-

aigües entre els rus de Campcardós, de la Llosa i de l'Ariège amb la central pirenenca, partió entre aquest darrer i el Balira.

L'ascensió d'aquest cim pot combinar-se molt bé amb la del Tossal de Maranges, obtenint-se així doble profit que efectuant l'excursió directa per la vall de l'Ariège; no obstant, sempre recomanaria l'ascensió partint de Porté i fent l'itinerari pel coll de Puimorens i la drecera que, flanquejant els estimballs nord de les serres de Baieta i de l'Esquella, retroba la via rodada de Soldeu en el lloc on travessa el curs de l'Ariège naixent per guanyar el port de Framiquel i llençar-se a la vall del Balira oriental.

Porté és el darrer poblet de la vall del Carol, situat a curta distància del lloc on conflueixen el riu de la Vinyola, la ribera de Cortal Rossa i la més capdalosa de Fontviva, originant el riu Carol. És el punt indicat per a base de l'ascensió al pic Carlit, que hom aconsellaria fent el retorn per la Portella de Lagrave i l'Estany de les Bulloses. Està al peu de la «Route Nationale» Toulouse-Bourg-Madame i a 30 minuts del coll de Puimorens per la drecera que estalvia els 6 quilòmetres i mig de revolts de la via rodada. És prou conegut de tots els pireneistes, i a l'ensem presenta una base molt important per a l'excursió a l'alta vall de l'Ariège i ascensió al Pic Negre d'Embalira.

El coll de Puimorens està situat a 1.918 metres d'altitud, en la gran cadena partió dels aiguavessants atlàntics i mediterranis. D'ell arrenquen les estrebacions que en unir-se després en l'altívol Puigpedrós separen l'embals de l'estany de Lanós de les valls de Besines i Nabre, tributàries de l'Ariège.

En el mateix coll hom trobarà una *maison cantonnière* que té obligació de donar socors al passa-volant malgrat trobar-se sovint deshabitada durant l'època més dura de l'any; per aquesta raó hom farà prudentment de no refiar-se'n.

S'albira des del coll de Puimorens una dilatada panoràmica vers les profunditats de la vall del Carol i el Ras de Maranges a migjorn i vers les crestes que encapsalen el cercle de Siscà al septentrió. El flanquegen a llevant els pics Sabarthe i Auriol, i a ponent el massís de l'estanyol Roquer i el pic de Fontfreda, triangle magnífic que encapsala la vall de Carol.

Partint d'enfront de la *maison cantonnière* en direcció O. hom seguirà una drecera vulgarment anomenada d'Andorra, que reuneix avantatges notables sobre la via rodada, entre elles la d'escursar el camí i fer-lo notablement més encisador. Voreja sempre el faldar de la carena que per Fontfreda, Baieta i serra de l'Esquella s'uneix

al massís del pic Negre d'Embalira, assolint en el seu punt més alt uns 2.235 metres. En tota la seva extensió es frueix d'un punt de vista gairebé únic de l'alta vall de l'Ariège fins a Merens, per la que el riu serpeja la seva magnificència platejada entre les granítics testes de Siscà, Besines i Mourgouillou; al fons els massissos englevats de Tabe clouen aquella meravella que l'horitzó nimba de misteri. Al cap de poca estona, hom deixa a quelques metres dessota el camí la mina de Puimorens d'on s'han extret en altre temps bones quantitats de ferre; avui es troba abandonada. Darrera d'un revolt es perd de vista la conca del riu de la Vinyola, tributari del Carol i s'entra en un cercle d'englevats que travessa la ribera del Baladrà, petit tributari que com la del Bac del Moré recullen aigües del peu de la muralla de les Baietes solcada per canals força verticals. Es continua la marxa de flanc, es travessa el riberal per uns còdols i s'assoleix altre carenet sempre en direcció O. Hom albira aleshores ben clarament tota la conca que fa partió entre l'Andorra i la França, partint la Solana en dues parts per l'aresta del Roc Melé, les altes crestes orientals de Siscà, la serra Guardiola i la carena dels ports de Soldeu i de Framiquel, descrivint un cercle que a l'hivern presenta pistes admirables per l'esquiador. Es revolta una derivació de la muntanya de Padrons, que resta a l'esquerra, en direcció a migjorn. El camí segueix l'alta conca de l'Ariège, tombant en direcció sud i a l'hora i mitja de camí des de Puimorens s'arriba al pas de la Casa, lloc on la carretera travessa el curs de l'Ariège en direcció del port de Framiquel.

El camí del port Negre, el qual cal assolir per ascensionar després el pic del mateix nom, segueix la ribera esquerra de l'Ariège i per varis clots plens de gros tarter, voreja el cercle de Fontnegre a la vista de l'estany d'aquest nom que al peu del carenot de Portelles reflexa tètricament la feréstega desolació que arreu el volta. El lloc és esplèndid, sinistre i imposant; arreu la desferra muntanyenca empantanega el camí i cal fer un sens fi de contraccions i equilibris per travessar aquell desert granític.

Clou el cercle de Fontnegre, de llevant a ponent, l'arrogant timba septentrional del Pic Negre, la carena de Framiquel i Soldeu i l'argolla meridional del cercle de Siscà, amb les derivades que tenen el terme en l'engorjat de L'Hospitalet.

Abraonat damunt l'estany de son nom, entre els set naixements del riu, el pic de Fontnegre serva gelós el domini de la vall, llençant-hi l'entarterat feixuc de la seva ossamenta.

De les congestes andorranes properes a l'estany, cal guanyar un

ALTA VALL DE L'ARIÈGE - L'HOSPITALET

EL POBLE DE PORTÉ

1

2

ESTANYOL DE LES ENCANTADES
1 - Puigpedrós 2 - Besinelles

VALL DE L'ARIÈGE I MASSÍS DE LA CABANETTE

CERCLE DE FONTNEGRE
1 - Serra dels Clots

LA VALL DE SISCÀ

ALTA VALL DEL BALIRA ORIENTAL
1 - Pic Negre d'Embalira (2,813 m.) 2 - Pic d'Embalira

BRETXA SUPERIOR DEL PIC NEGRE D'EMBALIRA
1 - Alt del Grio 2 - Pic de Cuvils

collet o portell que separa l'Ariège francès de l'andorrà per entre tarter i qualque esllavissada; des del portell de la Fontnegre, i en direcció E. s'albira ja el Port Negre, situat en la gran cadena, entre el massís del Pic Negre i la Senyal de l'Esquella. Cal faldejar a bona alçària per damunt el naixement francès, i el mateix corriol porta en ràpides ziga-zagues al port, en poca cosa més de 30 minuts.

Si no es vol fer l'ascensió del Pic Negre carregat amb motxilla o *piolet*, pot ben deixar-se en el port, car al retorn, tant si es fa per Framiquel com per Campcardós, cal repassar-hi.

Del Port Negre es pot anar a Andorra per l'estany de les Passaderes, la Portella Blanca i el port de Vallcivera o be per la Portella de Joan Antoni al cercle dels Pessons i Soldeu. Finalment seguint en direcció E. la vall de Campcardós hom va a la vall de Carol encaixant el poble de Porta en unes dues hores i mitja.

Del Port al Pic Negre d'Embalira hi porten uns vint minuts d'englevats i pedrussall; el Pic Negre d'Embalira està situat a 2.813 metres, el cim culminant és el central del massís i està separat del bessó, que cal faldejar tant sols des del port, per una estreta bretxa des de la que s'albira la vall del Balira oriental, el cercle dels Pessons i els boscos i poble de Soldeu. Al N. i a l'O. el pic resta tallat a pic en una timba de més de 50 metres, que hom no podrà pas franquejar sense altres tants metres de corda. Encarada al sud s'albira des del Pic Negre l'extensa rasa de pastures del Tossal de Maranges o Campcardós i la seva estrebació N. del pic Marfaing, abrupta i esquerra agulla que s'avança en la vall de Campcardós ardida i inabastable. A l'O. s'albiren les carenes que fan partió entre l'Andorra i el Llenguadoc i bé es pot dir que sens pujar al Pic Negre hom no pot pas fer-se'n una idea de conjunt. En l'horitzó meridional, les derivacions pirenenques del Cadí, de Perafita i del Ras de Conques corprenen a l'hivern, quan el crepuscle d'incendi dels primers jorns de primavera nimba de solemniàl misteri la muntanya de Catalunya.

La carena de muntanyes que corre a l'orient del Pic Negre fins al port de Paimorens, presenta elevacions de més de 2.700 metres, constituint mirandes de gran interès local, que poden ésser el terme d'una excursió.

El pic de Fontfreda (2.736), forma el massís oriental que s'aixeca en aquesta serra dessobre mateix del coll de Puimorens, formant dos cims d'altitud idèntica, separats per una curta cresta, que continua en forma de cercle fins a l'acanalat cim de Baieta, donant lloc a la formació de l'alta coma del riu de l'Orri de la Vinyola, que després

de recollir les aigües de l'estanyol Roquer es barreja al riu de Fontviva per formar, amb el torrent de Cortal Rossa, el més important tributari del Segre Alt.

La seva situació estratègica entre l'alta vall de l'Ariège i la del Carol, i la seva elegant silueta triangular la fa admirable des de qualsevol lloc d'ambdues afraus, de les que se'n dominen els més petits detalls. L'escassa distància que la separa de la carretera a Puimorens i el fàcil del seu accés, car el seu vessant septentrional és ple de pasturatges, fa del cim de Fontfreda un envejable bel·lesguard i, no obstant, constitueix poc menys que un misteri pels centenars de «touristes» que l'albiren llarga estona des dels autocars de la «Compagnie du Midi».

Des de Fontfreda, la carena pren direcció O., presentant interessant cresta de cimeres, ratllades de canals verticals vers la ribera del Baladrà, que un carenot de 2.600 metres aïlla del Carol, fent-la tributar a l'Ariège després de fer via per belles planades de pasturatges.

Aquesta carena és nomenada de Les Baietes per la gent del país fins al port dels Isards, i no obstant, el pic de Baieta n'és un dels menys eminents.

Forma aquesta carena dos eminències principals, la de Baieta (2.794 m.) i un pic septentrional que porta una cota de 2.807 metres en la carta del Ministeri de l'Interior francès, i que forma el nucli de l'orografia, partió entre la vall de Campcardós i la de l'Ariège alt; la seva ascensió deu fer-se a tota cresta des del pic de Fontfreda, presentant bells bocins d'escalada, i el seu horitzó està limitat per un paisatge completament local, no exempt d'atractiu, mes inferior a les belles panoràmiques del Pic Negre.

El pic de Lasquette o de l'Esquella (2.852 m.), malgrat la seva altitud, superior a la del massís d'Embalira, i la seva ferotge estructura, no té, ni de molt, una vista tan interessant com la del Pic Negre, mes en canvi frueix d'un bel·lesguard local sobre les valletes de Bac del Moré i de Palomera i vers la deserta afrau de Campcardós.

Tant aquesta muralla com la de Les Baietes és ben interessant per la seva banda septentrional i presenta escalades emotives.

HORARIS

De Porté al Pas de la Casa	{	per la carretera: 16 k.
	{	per la dreuera: 2 hores i 15 m.

Del Pas de la Casa al Pic Negre: 2 hores i 50 m.

» » » al port de Framiquel: 35 m.

» » » a Soldeu: 15 kms.

Del Port Negre o dels Isards a Maranges (vall del Segre) per l'estany de les Passaderes, la Portella Blanca de Maranges i els estanys d'Engort: 4 hores 30 m.

Del Port Negre a Porta (k. 38 de la «Route Nationale») 2 hores.

Del coll de Puimorens al pic de Fontfreda: 1 hora 20 m.

II

El Cercle de Siscà i la Vall del Mourgouillou

Hem vist ja que no existeix més que un mitjà de comunicació entre la vall de Carol i la de l'Ariège, i que aquesta és la *route nationale* Ax-Bourg-Madame, que empra uns 17 quilòmetres de Porté a L'Hospitalet.

Una drecera existeix del coll de Puimorens a L'Hospitalet que escursa aquesta distància a una hora i mitja, mes sempre aconsellaria que es faci la travessa pel túnel del Transpirenenc, que escursa el trajecte a uns 45 minuts. Sobretot a l'hivern, quan el port està tapat per les neus i la comunicació es gairebé completa.

L'Hospitalet és el primer vilatge que hom troba a la sortida del túnel, venint de la vall del Carol; està situat a 1.436 m. d'altitud, en la vora dreta del riu i en el lloc on aquest recull el tribut de l'anomeiat torrent de la Valdarques. L'uneix amb Ax-les-Thermes un servei d'autocars que funciona tot l'any en combinació amb els trens de la Companyia del Midi.

Voltat de penyals feréstecs i en el fons d'una gorja trista i despullada, constitueix una bona base per a les excursions als cercles de Siscà, d'Albe i de Mourgouillou, voltats de muntanyes que ben rarament han sentit la petjada humana. És també una bona base per a l'excursió a les serres de Carlit per la vall de Besines.

Dues són les visites que no em cansaria d'aconsellar partint del vilatge de L'Hospitalet: la del cercle de Siscà i la de la vall del Mourgouillou, que hom pot combinar en una sola excursió, reparint-la en dues jornades.

A l'hivern es també molt recomanable la travessa, en skis, de la vall de l'Ariège a la del Balira pel cercle de Siscà, el port de la Cabanette i la vall d'Incles. Hom trobarà per tot arreu amples i bones pistes i paisatges sadollats de meravelles.

La Valdarques està formada per dos braços que s'uneixen poc abans d'arribar a la vall principal, dessorre mateix de la jaça de Pousouilles: el riu de Pedourés i el de Siscà, formats ambdós en amples cercles lacustres que recullen les neus dels massissos d'Albe i de Siscarou, fronters amb els tributaris del Balira oriental.

Hom deixa el poble de L'Hospitalet travessant el riu pel nou pont Sainte Suzanne i entra en la Valdarques seguint-ne la vora dreta. Poca cosa més de 30 minuts s'està per trobar-se en l'aigua-barreig de les dues riberes; es travessa per un pontarró el torrent de Siscà que ve del NO. i es deixa a la dreta el camí de ferradura de la Valdarques que empalma amb el de la vall del Mourgouillou damunt la collada de Pedourés. Es segueix el camí que remunta la riba esquerra del Siscà faldejant el massís botarut i englevat de Neressole.

Prompte s'albiren les crestes del massís de la Cabanette i a l'orient les crestes fines i acanalades de la vall de Besines: a cosa de vint minuts en amunt es travessa altra volta el riu per mellor passar les parets de l'engorjat del Toro i s'entra finalment a l'avantsala del cercle de Siscà passant altra volta a la vora esquerra del curs d'aigua.

Ço que totseguít corprén al vianant muntanyenc és la silueta arrogant i altiva del pic d'Ascobes, que presideix el cercle amb una elegant majestat que impressiona. Hom es demana totseguít on ha sentit pronunciar aquest nom; és inútil, ningú no el coneix, malgrat ésser una de les muntanyes més característiques del Pireneu. Hom demana detalls als mapes i a les guies, i és inútil, ni tan sols fan esment d'aquesta meravella.

No obstant, els pireneistes francesos coneixen ja el cercle de Siscà i han ascensionat apassionadament els pics de la Cabanette, de Siscarou i del Roc Melé, que constitueixen la muralla meridional del cercle; mes són comptats els que han intentat els cims d'Ascobes i d'Albe, que presenten escalades dures i emotives.

A faisó de bastiment, forma la frontera andorrana en el cercle de Siscà una argolla de gneis i esquist, que corre des del Roc Caroutch, guanyant altitud en suau progressió, isolant el Siscà de l'alta conca de l'Ariège pel Cap de la Coumette (2.750 m.) el Roc Melé (2.813 m.) i el pic de la Cabanette (2.845 m.) on empalma amb la cadena principal, que provenint de la Serra Guardiola (2686 m.) i del port de Soldeu, isola el massís de la Cabanette entre dues depressions o portells, nomenades d'Incles i de la Cabanette i que constitueixen els únics passos bons entre el Siscà i la vall d'Incles.

Des dels ports esmentats es pot fer el bell i emotiu recorregut de les crestes de Siscaró que parteixen aigües entre el Balira i l'Ariège, des del port de la Cabanette al de Joucla, i a l'enssem faciliten la bella i clàssica travessa en ski en alta muntanya.

La cresta Siscaró forma el mur del cercle des de que pren orientació S. N. i, prima i dentada com una llima, forma el Senyal de Siscaró, els pics apuntats i llargs, el Cilindre i pic d'Ascobes (2.778 m.) i en altre retallada cresta s'uneix a les que formen la vall del Mourgouillou en el pic del port de Joucla (2.750 m.).

Des d'aquest pic, la cresta pren direcció E., formant els dotze *gendarmes* d'Albe pel cantó de Siscà, i continua pel massís del mateix nom vers la cresta de Regalessio, que en baixar als 2.450 metres forma la Portella de Siscà, el pas més baix del cercle per on passa el camí de ferradura de Pedourès i des d'on s'albira perfectament tota la conca oriental del massís d'Albe.

Finalment, clou el cercle el panxut i poc elegant massís de Nerssola, que contrasta amb la majestat general de tota l'argolla del Siscà per la seva estructura englevada i botaruda.

El gran estany de Siscà forma el melic d'aquesta meravella en recollir el tribut dels cinc estanys que poblen el cercle de formosura; les seves aigües melancòliques no reflexen més que el desballestament de les tarteres i crestes que el volten arreu, mentre les congestes s'escolen i al lluny, en l'avantsala del cercle, hom sent el pacífic dringar de les esquelles de l'eugassada.

A l'hivern, el mantell sobirà de la neu colga estanys, cabanes i tarteres i en mig d'un silenci aclaparador la blancúria s'empara pietosament de tot, regina de valls i cims.

Per aixó recomanaria dues excursions al cercle de Siscà.

En la primera, quan els dies són llargs i les neus es fonen, hom faria l'ascensió dels pics que a l'hivern poden presentar més obstacles, com són els d'Albe i d'Ascobes, i retornaria pels cercles d'Albe i de Couart i la Vall del Mourgouillou.

L'ascensió del Pic d'Ascobes és la més emotiva de la frontera franc-andorrana, malgrat la seva poca elevació (2.745 m.) i per convèncer-se de la veritat no cal més que esguardar-lo des del cercle de Joucla, en l'alta vall d'Incles, car des d'allí presenta una estructura completament diferent de la que es veu des de Siscà; hom no en veu més que una feréstega agulla sense preses, ni terrasses, que s'estimba en un à pic espaventable de més de 600 metres de vertical pel vessant andorrà; no recordo haver vist en tot el Pireneu rés de semblant si no és el seu veí de Rulle o el pic del Crabioulès, en l'alta

vall d'Arouge. No obstant, la seva ascensió no representa més que una hora d'esforç pel vessant ariegés, i fins es pot dir que per una persona que no pateixi de vértigen és completament faedora.

Partint del refugi o cabana de la Besine del Siscà, es travessa entre dos estanys situats al S. de l'agulla Regalessio i s'embesteix l'aresta NE. del pic per unes canalotes nevoses primer i totseguit guanyant unes petites cornises que menen al cim, per abastar el qual no és necessari més que una contracció un xic impressionant perquè es té de fer damunt de la timba, més relativament fàcil i breu.

Aquest elegant cuiracat del Pireneu està voltat arreu de timbes impressionants, i domina un punt de vista sobre tot el desballestament que l'envolta que dificultosament s'oblida. Arreu apareixen blaves i verdes clapes d'estanys que a voltes no es desglaçen en tot l'estiu; a 600 metres de desnivell, en el vessant andorrà, el cercle de Joucla presenta gairebé sempre un aspecte polar. No obstant, ço que més atreu l'atenció és la diabòlica i negrenca cresta que cau aplombada vers la vall del Mourgoillou, i hom no es cansaria mai d'aguardar aquella estranya i feréstega catedral de la Natura que s'anomena el pic de Rulle. Cap a l'occident, el panorama de pics i serralades de l'Ariège que s'albiren com onatges tempestuosos en una mar negrenca i encrespada és verdaderament fantàstic. Vers a l'orient, el cop de vista del Siscà és el més bell del cercle i al lluny, les serralades del Carlit tanquen la majestat de l'espectacle.

El retorn es farà per la mateixa via i amb força atenció.

*
* *

Ascensionat el pic d'Ascobes, poca sensació pot causar la del pic d'Albe; no obstant, situat aquest en l'eix dels cercles d'Albe, de Siscà i de Pedourés, constitueix un complement necessari per fer-se una idea completa de l'orografia oriental de l'Ariège. L'ascensió es redueix a pujar a la Portella de Siscà i revoltar la cresta de Regalessio pel cantó de Pedourés per una marxa a flanc E. de cresta, prompte s'abasta la Tossa d'Albe i continuant a tota cresta es guanya en unes dues horetes el pic culminant, on hom troba un pedró bastit pel Comte d'Ussel en 1900, quan intentà també l'ascensió dels pics d'Ascobes i Regalessio, que més tard efectuà per primera volta, segons els registres francesos. La impressió rebuda en el pic d'Ascobes desfà gran part de l'emoció que causarien les muralles del cercle d'Albe i la cresta occidental del massís, d'ascensionar-se primer i la vista, si bé un poc més extensa que la de l'Asco-

bes, no se li pot comparar en majestat. No obstant, sempre la cresta de Rulle, voltada d'estimballs, suggestiona irresistiblement.

Hom afegiria que, per completar la impressió de l'excursió, cal fer el descens de la cresta d'Albe per un dels corredors que cauen aplombats ver els estanys de la vall de Mourgouillou, que, a voltes, s'esdevenen delicats pel glaç que omple les preses en ple estiu.

Forma la vall del Mourgouillou, una curva flexionada notablement vers al N. que marca el triangle de la frontera franc-andorrana. Reclosa entre les més feréstegues muralles granítiques de l'Ariège, forma diversos embalsos de fonament quaternari, que en fan la travessa especialment bella i emotiva. Naix en una fonteta, dessota mateix del Port de Joucla (2.550 m.) forma tot seguit el cercle d'estanys d'Albe, a 2.330 m., i s'ornamenta amb els primers vegetals i rododèndrons en l'estany Couart, a 2.230 m. Corre tot seguit entre les derivacions del pic Fourcat i de la Tossa de Pedourès formant els estanys de Vidal, Estanyol i Comte en altres tantes terrasses graonades i en llençar-se en la zona dels boscos travessa les prades formoses de Labhéroles i, finalment, s'hi llença a l'Ariège, havent perdut en unes 4 hores de descens torrencial més de 1.500 metres.

La vall de Mourgouillou està en comunicació amb Soldeu i L'Hospitalet per bons camins de ferradura, a través dels portells de Joucla i Pedourès respectivament; això no obstant, és rarament visitada pels excursionistes, que tindrien en la cresta de Rulle una saborosa i delicada bresca. Tributa davant mateix del poble de Merens i de la seva germana, la vall del Nabre, que recull el tribut dels estanys septentrionals de Carlit.

Merens està en la vora esquerra de la vall de l'Ariège, a 1.030 metres d'altitud, i en la via rodada de Tolosa a Bourg-Madame, distant 9 kms. de L'Hospitalet i uns 8 i 1/2 de la vila termal d'Aix-les-Thermes. Serà un bon centre d'excursions quan el Transpirenenc el posi en comunicació amb la Cerdanya i la baixa vall. Avui compta uns 551 habitants.

L'ascensió del pic de la Cabanette (2.841 m.) presentarà en una excursió hivernenca magnífic bel·lesguard per la seva situació enviable en l'eix meridional del Siscà, essent la cota més enlairada de l'Ariège oriental; des del seu cim la vista s'estén del Bastiments a la Pica d'Estats, en la gran cadena, i de la plana de Tolosa a la Serra del Cadí en les valls que se'n deriven.

Els primers termes són també d'un relleu propi i el cercle de Siscà s'ofereix a la vista de l'observador, amarat d'un elegant encís i sobrietat que corprèn i atrau.

La forma més aconsellable de fer aquesta ascensió hivernenca en ski és la següent:

Hom sortirà de l'Hospitalet seguint el camí de Siscà fins a l'avant-sala del cercle, o sia a l'altura del pic de la Coumette; s'oblíqua aleshores a l'esquerra i en boniques davallades, per una neu que en aquest indret acostuma a ésser sempre bona, hom se situarà dessora l'aresta nord del Cap de la Coumette i en matemàtiques ziga-zagues es guanyarà un collet immediat al Roc Melé que prompte es veu aixecar la carcanada en direcció SO. No tant sols és aquesta la millor via d'accés del massís, sinò que constitueix un dels millors punts de vista hivernencs del cercle. En les primeres hores de la tarda, la serra d'Ascobes presenta bells contrastes de llum que no es poden oblidar, i la impressió es completa en assolir el collet, amb la conca alta de l'Ariège i les carenes de Carlit i Fontnegre.

Seguint la carena es farà l'ascensió del Roc Melé, i baixant a un collet que el separa del pic de la Cabanette es remuntarà a fil de carena. Aquest pic està situat en el lloc d'unió de les serres dels ports de Framiquel i Soldeu amb les arestes de la cresta Siscaró, fent partió entre l'Ariège i el Balira oriental.

L'excursió es completarà seguint la carena fins al Port Dret (2.375 m.) i davallant a través dels boscos d'avets a Soldeu, ço que solament demana unes 3 hores. Aquest complement ens assabentarà de la interessant orografia d'aquesta regió.

Les serres del Port Dret tributen a l'Ariège pel riu de la Palomeira, que recull, en el massís de la Cabanette, l'aigua dels dos estanys de Gouter i de l'estanyol dels Clots, originant petites jaces, en una de les quals es trobarà una petita cabana de pedra seca. Precisament en el lloc on s'uneixen els dos massissos, s'aixeca el pic de la Font dels Isards, a 2.686 metres. Aquest pic origina en la seva façana NO. dos estanyols que la carta a l'1:100.000 de l'Estat Major francès no consigna enlloc i que tributen a la vall d'Incles, en els planells de Siscaró.

Des del Pic de la Cabanette s'albira també el massís rocós que la gent del país anomena el Pic Negre de Joucla i que tampoc consigna l'esmentada carta. Aquesta regió, com es veu, és mal coneguda, malgrat els documentats treballs que li han dedicat els pireneistes francesos, i sobretot Mr. Louis Rouch, professor de Geografia a Auch.

Fora, doncs, de desitjar que, per part dels catalans, es corregissin aquestes errades, puix l'interès muntanyenc d'aquella regió ho reclama ben urgentment.

HORARIS

De Porta a L'Hospitalet pel túnel de Puimorens, 1 hora.

» » » per la carretera, 20 kms.

De L'Hospitalet al refugi de Siscà, 2 hores 15 m.

Del refugi de Siscà al pic d'Ascobes, 3 hores.

» » » al port de la Cabanette, 2 hores.

Del port de la Cabanette a Soldeu, (per la drecera, 1 h. 45 m.

pel camí de ferradura, 2 h. 30 m.

De Siscà a l'estany de Couart, fent l'ascensió al pic d'Albe, 3 h. 30 m.

De l'estany de Couart a Merens per la vall del Mourgouillou, 2 h. 45 m.

De L'Hospitalet a Soldeu pel pic de la Cabanette i el port Dret, 6 h.

III

Les Serres de Fontargent

És la vall del Mourgouillou un model de ràpid tribut i de cabda i aprofitat a l'ensem, car mentre les de Siscà i de Pedourés pertanyen a les valls de tribut torrencial, causat per la seva estructura clarament glaciària, la del Mourgouillou presenta una bella col·lecció d'estanys que, a manera de vasos comunicants, recullen l'aigua en llurs cons de dejecció i regulen el tribut en les èpoques de sequedat, la qual cosa ha suggerit projectes d'aprofitament als enginyers de la Companyia del Midi francès. És realment notable.

Mes, l'interessant serà conèixer la façana de migjorn d'aquestes muntanyes, o sia la que tributa a les valls del Balira oriental, que és el nucli hidrogràfic que més emoció de novetat pot presentar en tot l'aiguavessant mediterrani.

Una mena de perjudici ha allunyat els pireneistes de la nació veïna dels vessants andorrans de la cadena ariegesa, fent partir totes les caravanes de la base de L'Hospitalet; per aquesta causa ens trobarem avui amb les cartes de l'Estat Major francès sense dades orogràfiques segures i, ço que és pitjor, amb sistemes orogràfics i hidrogràfics en completa llacuna.

De la mateixa manera, l'excesiva longitud de les pistes ramaderes que comuniquen els ports de Fontargent, de Ransol i de Joucla amb la vall principal de l'Ariège és causa que els andorrans s'endrecin amb preferència als de Framiquel i de Soldeu.

Aquestes complicacions m'han fet dificultoses i penibles les excursions i ascensions per aquella regió, el que m'ha donat ocasió de

constatar errors notables en les cartes publicades fins al dia que, malgrat la immodèstia que suposa, tindrè de corregir per facilitar la tasca dels meus companys muntanyencs.

Al mateix temps procuraré assenyalar un itinerari que esclaringui els dubtes nombrosos que en aquesta regió ofereix la carta del Ministeri de l'Interior i omplint més o menys encertadament les llacunes, mení l'excursionista de la vall del Balira a la de l'Ariège.

Caldrà escollir com a base el poblet de Soldeu, preciós vilatge andorrà, situat a 1.900 metres, en la vora dreta de la vall del Balira Oriental, a curta distància del seu aiguabarreig amb la ribera d'Incles. Dista 21 quilòmetres de la carretera Ax-Bourg-Madame per la via rodada del Pas de la Casa i el port de Framiquel; unes 4 hores de camí de ferradura dolent hi porten, des d'Andorra la Vella per Encamp i Canillo.

Ès centre de magnífiques excursions a l'estiu i molt especialment a l'hivern, quan la neu emmantella les valls, transformant els pasturatges en pistes de neu de condicions ideals.

Sortirem de Soldeu en direcció NO. vers la vall d'Incles, i cercarem un corriol que segueix a bona alçària la vora esquerra de l'esmentada vall, deixant a curta distància el petit veïnat de Palanquera.

En la vora dreta, dessota els boscos d'Entor, les prades i englevats d'Incles i d'en Calbó festonegen la blavenca tonalitat del curs d'aigua i el camí de ferradura guanya les més altes bordes per abastar el port de Fontargent, darrera del primer revolt.

Prompte es travessa formosa boscúria mentre un rengle de cims apareixen en la capsalera de la vall i el camí davalla per entre rododèndrons als englevats de Siscaró, en el qual es travessen els dos riberals que de l'E. i del NE. tributen al riu d'Incles. Són aquests els que davallen dels estanys superiors de Siscaró, els que naixen en l'estrebació de migjorn del massís de la Cabanette i els que en cabdaloses cascades s'ajunten al riu des dels estanys de Joucla. En direcció N. i NO. els riberals d'Incles i de Manegó, nascuts respectivament en el port de Fontargent i en els estanys superiors de son nom, s'albiren davallar en dolls impetuosos d'aigua escumejant.

El corriol que fins aquí hem seguit travessa el riu de Siscaró i puja al port de la Cabanette, llençant-se en ràpides ziga-zagues al clos del cercle de Siscà per morir en el refugi de la Besine.

A l'estiu, si es vol fruir de veraders aspectes de feresa i de misteri, no hi ha com seguir el corriol que per la vora dreta del torrent de Joucla, puja al clos dels estanys d'aquest nom.

I si hom vol fer-se un concepte complet de la regió, pendrà direc-

ció NE. i farà l'ascensió del massís situat entre la ribera oriental de Siscaró i l'esmentada de Joucla, pic que en la regió anomenen el Pic Negre de Joucla, i que no consigna cap carta ni treball entre els pireneïstes, ni entre els cartògrafs que el confonen amb un pic situat en la carena del cercle de Fontargent, en l'alta vall d'Aston.

El nostre pic forma un tram rocós de tres arestes, que tanca el cercle d'estanys de Joucla. S'estreba a llevant en la cresta Siscaró, en territori andorrà. Hom el distingeix totseguit per la seva estructura abrupta i alterosa, al NE. dels orris de Siscaró. L'escalada de la seva façana S. és fàcil i factible per tot arreu.

Es travessa el riu de Siscaró i s'escala l'aresta SE. ajudant-se amb els nombrosos blocs i rododèndrons; als 20 minuts es trobarà una canalota vertical i de mal averany que es deixa a la dreta i s'assoleix el llom de la muntanya en uns englevats pedruscallosos, que dominen una bella vista damunt dels pasturatges de Siscaró i els boscos que decoren de verd fosc els baixos vessants de la vall d'Incles. Es remuntarà l'esquenelluda rasa per donar-se compte exacte de la formació de la regió i del lloc on els estanys de Joucla es troben situats. Conca de muntanyes encinglerades, de caòtiques regions plenes de desferres granítiques i neta de vegetació.

A l'hora curta de travessada la conca de pasturatges de l'Incles s'assolirà en breus minuts el cim d'aquell turó, ratllat de ràpides canals vers llevant i estímbat completament en direcció nord, on s'observarà un corredor vertical, pel que es pot fàcilment baixar al cercle de Joucla. Malgrat la seva exagerada inclinació no impressionarà al pireneïsta ferm. No demanarà més que una mica d'atenció en pendre peu en els neveres superiors, perquè, a voltes, l'esquerd terminal es troba força oberta.

Aquest pic, que crec que tindrà uns 2.650 metres, es troba situat precisament en el lloc estratègic per esclarir l'enigma de la regió andorrana de Joucla, que totes les cartes ignoren fins avui. S'arriba a l'error de no consignar ni els estanys ni el curs d'aigua que s'hi origina. La llacuna es completa.

Fent frontera, hom albirarà al NO. dels estanys esmentats, un cim de 2.500 metres anomenat de Fontargent; d'ell se'n deriven dues carenes, una septentrional, que la carta de la Guide Soubiron consigna exactament; altre meridional, que no he sabut trobar enlloc, i que s'endinsa en territori andorrà de la vall d'Incles formant dues cimeres altes, dretes i espadades entre els estanys andorrans de Joucla i la vall de l'Incles. Tindran sobradament uns 2.550 metres, i són ben albiradors des dels pics d'Ascobes i de Rulle.

Els estanys de Joucla formen dues grans superfícies llises i ovalades, separades per una petita llenca de terra, per la que es passa a la seva vora dreta, on hi ha terrasses granítiques que hom escalarà amb relativa facilitat, assolint seguidament la part superior del cercle.

L'aresta septentrional del cercle de Joucla forma la frontera, que entre les serres d'Ascobes, de Rulle i de Fontargent, presenta dos portells que, a l'orient i a l'occident, comuniquen amb les valls de Mourgouillou i d'Aston.

Ens dirigirem vers al portell occidental, que pendrem com a base per a l'ascensió del pic de Rulle i estudi de tan interessant nucli orogràfic. Al peu de la seva muralla septentrional, voltat de cornises impressionants i de cercles replens de despulls granítiques, els estanys francesos de Joucla s'albiren en enfilada, reflexant en els cristalls glaçats les negrenques agulles i pitons de l'ossamenta de Rulle i Fontargent. A llevant, les crestes esquerpes de Joucla i Ascobes retallen en la blavosa superfície dels estanys andorrans tota la seva natura en runes. Solitud immensa, silenci aclaparador, humides i negrenques cingleres, verds corredors penjats en la timba inaccessible i lluny, molt lluny, darrera el rosari d'estanys que encapsala la vall d'Aston, les prades verdoses, les quietes riberes i la Natura selvàtica i complicada, formen un oasi de pau i d'encís que el Pireneu ofereix al ciutadà neuròtic.

Des del port occidental de Joucla, unglejarem la muralla granítica i vorejant els dos estanys superiors del vessant francès, ens situarem dessota la canal nevosa que ratlla la façana SO. del pic de Rulle i en matemàtiques ziga-zagues per la tartera, assolirem els neverns superiors, que caldrà travessar amb precaució fins a darrers d'agost.

Troband-se aquests neverns en terreny d'exagerada inclinació i en la part superior de la cresta, una caiguda podria ésser fatal. Això no obstant, és la millor via d'ascensió al Rulle i no ofereix cap mena de dificultat al muntanyenc experimentat i previsor; tot seguit s'assoleix el pic, que presenta dos cims superiors, separats per una fonda bretxa. La seva altitud és de 2.788 metres, segons l'Estat Major francès.

La serra de Rulle és totalment granítica i està situada en el punt d'unió de l'extens ventall de carenes que delimiten les valls d'Aston, de Rintort, del Nagear, de Luzenac i del Mourgouillou.

Es desprèn ràpidament al nord del port de Joucla, formant quatre agulles que oscil·len entre els 2.600 i els 2.700 metres d'altitud,

abans d'aixecar-se en l'arrogant nucli d'agulles i *gendarmes* de la cresta superior de Rulle, que forma tres arestes rocoses que li donen una estructura sobirana.

L'aresta sud l'uneix amb el port de Joucla, segons acabem de descriure.

La NO. forma una restallera d'agulles, separades per ràpides canals nevoses, que forma la inflexió dels pics de Calmettes i el cercle d'estanys de Riutort, en l'alta vall de l'Aston oriental.

L'aresta NE. forma la serra granítica que separa la vall del Nagear de la del Mourgouillou, corrent al nord de la portella de Rulle, formant els pics Fourcats i les agulles de Castille i Cazalassis, damunt dels boscos de Lagal i de Labhéroles, que tant embelleixen els estanys de Rulle i la gran clapa argentada del llac de Comte.

Malgrat la seva estructura i el caràcter que li donen arreu les crestes negrenques i allisades, també aquest pic és mal conegut de la geodèsia francesa i nomenat de Mont Ru a les jaces de Garseing i Rivefraiche; de Ruf a les de Pousouilles i de Pedourés i de Fontargent pels pescaires i habitants de la vall mestressa, a Luzenac, a Chateau Verdun i fins a Ax-les-Thermes.

Fora inacabable i migrada una relació de les meravelles que s'albiren des del cim. Comprèn les altes valls de l'Ariège i molta part de les del Balira. Pren de perfil tota la carena fronterera, des del port de Fontargent a la Pica d'Estats, i se n'albiren els detalls més supèrflus. Les valls centrals del Balira i de l'Aston, amb les carenes superiors, apareixen en pulcre relleu, amb llurs siluetes encinglades i confinades de blaves i verdes clapes d'estanys.

El nucli de serres que s'uneixen en el pic de Rulle presenta belles escalades per tot arreu; hom ha utilitzat sovint la via d'ascensió pel cercle d'Albe, en la vall superior del Mourgouillou, malgrat presentar passatges impressionants i alguns perills en la travessa de la cresta. La seva ascensió és més faedora i fàcil per la façana occidental, tributària del naixement de l'Aston (cercle francès de Joucla), bé per la cresta NO. que el relliga a la serra de Calmetes, bé per la jaça de Riutort o bé, finalment, per la canal ja indicada, que és la millor, sobretot pel descens, que es farà en ràpides i boniques relliscades per rejuntar, dessota el porí, l'estany superior de Joucla.

Mes, el gran interès de l'ascensió al pic de Rulle resideix en la seva extraordinària importància geogràfica, car d'ell deriven les principals carenes de l'Ariège central. Efectivament, la seva aresta NO. forma la partió entre la vall de Savignac i la d'Aston, mitjançant un complicat nucli de serres, originàries de les riberes de

Lagal, Luzenac, Mouregnes i Sauzet, tributàries de la vall mestressa entre les poblacions de Savignac i Les Cabannes; aquesta aresta va a morir davant del poble d'Aston, en el Serrat des Auzets i presenta en son esquenall extenses conques de rasos englevats que, a l'hivern, esdevenen magnífiques pistes per a ski; no baixa mai dels 1.700 metres i s'enlaira fins als 2.500.

L'aresta NE. del pic de Rulle està constituïda per la interessant cresta granítica que, fins a la Tête de l'Ours, parteixen aigües entre la vall del Nagear i els vessants del Mourgouillou (estany de Comte), formant la petita torrentera del Rec des Estagnols, que es barreja a l'Ariège entre Merens i la vila d'Ax-les-Thermes.

En una paraula, la seva volta d'horitzó és, per varis conceptes, el més interessant d'aquesta part de Pireneu.

Enlloc, com en aquesta regió, es fruità de l'aglutinant de les crestes i tarteres granítiques en revolució, ajuntat a l'especte fer de les barrancades replenes del gneis desballestat, que posen setge a les riberes esmaltades i als estanyols opalins en llençar-se avall en cascades argentades i escumejants.

Visitats els dos cims que formen la testa granítica, es torna a la bretxa, i es davalla pel corredor, donant els primers passos amb precaució; la resta és una deliciosa davallada quan hom s'ajuda amb el *piolet*, i en uns deu minuts s'arribarà a la base de la canal, des de la que es guanyarà la ribera esquerra de l'Aston naixent per sota l'estany glaçat que l'origina.

La davallada per aquella afrau, plena de blocs granítics, està voltada de sorpreses; el riu forma succesivament altre estany i una col·lecció d'estanyols de tonalitat blavenca que decoren aquell fèrèstec amfiteatre de la Natura; moles espaventables de granit formen la paret del massís de Fontargent, i els escassos corredors que les solquen de dalt a baix, són relleixos negreus d'humitat, que causen paüra en abraonar-se damunt del vianant, formant immenses baumes; a llevant, les crestes hirsutes de l'estrep NE. de la Serra de Rulle apareixen en forma fantasmagòrica, quan en una nit de lluna, l'esperit de l'excursionista s'endinsa en la contemplació d'aquell lloc salvatge i admirable, sanament emocionat, a prop dels estanys cristallins.

Caldrà davallar els succesius terraplens esmersant-hi tota precaució, car aquestes terrasses formen sovint verticals de més de quinze metres, i prompte s'arribarà a l'aiguabarreig dels corrents d'aquests estanys (els tres francesos de Joucla) amb la dels de Fontargent i aleshores hom pendrà el camí que davalla del port d'aquest

nom i travessarà el riu d'Aston, ja format, entrant als rics pasturatges de Garseing, que formen la més alta jaça de la vall, a 1.960 metres, situada dessota el coll del Beil, en la vora dreta del riu.

Aquesta jaça nodreix cada any més de 2.000 moltons, i recull sovint les eugassades que pasturen a Fontargent i Rivefraiche. El vell pastor que hi sojorna, fill de Tarascó-sur-Ariège, dona franca i cordial acollida al pireneista amb la seva dolça i musical llengua d'oc, molt semblant al nostre català.

A Garseing hi ha dues cabanes, de les quals la superior està en cert estat de confort relatiu, trobant-hi sempre un bon jaç d'herba seca i abundosa provisió de llenya.

L'isolament de que es frueix allí dalt és absolut, hom es troba a cinc hores de la vall de l'Ariège i a unes 3 i mitja de Soldeu; i a l'hivern, quan el torb bufa amb tota la seva fúria despiatada per les bretxes pulides i glaçades de les més altes crestes, hom s'hi sent realment en un altre món i el regne de la imaginació dona a l'home la sensació pròpia de com és insignificant en la immensitat de la muntanya sobirana.

Per la visita als pics Negre de Joucla i de Rulle, hom tindrà una idea concreta sobre les Serres de Fontargent, la seva situació, formació i importància orogràfiques en la gran serra pirenenca, originant les valls d'Incles i Ransol en el vessant andorrà i les d'Aston, Mourgouillou, Savignac i Luzenac en el llenguadocià, i marcant amb llurs derivacions septentrionals la inflexió de l'Ariège vers a occident, que iniciada en els prats i conreus d'Ax-les-Thermes continua en direcció NO. fins a Tarascó per tornar definitivament en direcció N. fins a l'aiguabarreig amb el Garona, a Portet-St. Simon.

Nostra excursió, que des del pic de Rulle hem menat a les jaces de Garseing, deurà, doncs, accomplir la travessa d'aquestes carenes secundàries per la vall del Nagear i les granges de Manseille per tributar a la vall mestressa en la vila d'Ax, la més important de l'alta vall.

No sens recança i amb certa melangia es deixen les jaces de Garseing per remuntar la vora dreta de l'Aston, tot guanyant altitud. Es travessarà una torrentera i en mitja horeta es pujarà al coll de Beil, situat en la carena dels pics de Calmètes a 2.200 metres.

Aquesta llarga collada de glevatges puja fins a unir-se amb la carena del pic de la Lauzate per obrir-se pas damunt dels primers neixements de la vall de Savignac, que hom trobarà voltats de crestes hirsutes i negrenques, pertanyents a l'ossamenta nord del pic de Rulle.

ENTRADA DEL CERCLE DE SISCÀ

1

2

CERCLE DE SISCÀ

1 - Cilindre d'Ascobes 2 - Pic d'Ascobes

BRETXA DEL PIC NEGRE DE JOUCLA
VISTA VERS LES VALS O. DEL BALIRA

ALTA VALL DEL BALIRA ORIENTAL
1 - Pic de Casamanya 2 - Poble de Solden

1

2

3

4

LA SERRA DE RULLE DES DE L'ESTANY COUART

1 - Aresta Sud 2 - Pic de Rulle 3 - Portella 4 - Pics Fourcats

DES DEL PIC NEGRE DE JOUCLA

1.er terme : Cresta Siscaró - 2.^{on} terme : Pics d'Albe, de Regalessio i de Néressole
Darrer terme : Serres de Carlit, d'Orlu i de Soularac

PORT DE SIGUER I L'ESTANY BLANC

1

2

3

4

PUJANT AL PIC NEGRE DE JOUCLA

1- Serra desconeguda 2-Pic de la Coumelle 3-Pic 2,582 m. 4-Pic de Fontargent (2,526 m.)

Veta argentada, filla del granit i del gneis, bressolada en la pau dels pasturatges i embellida de boscos i granges, és la vall de Savignac una de les més rialleres del Llenguadoc.

Per entre glevatge es davallarà aprofitant alguna de les nombroses canalotes que formen l'eix de la vall, fruïnt de bells punts de vista vers els massissos de Cazalassis, que cauen aplombats damunt la caòtica regió de l'Estany Blau, el verdader originari del curs d'aigua. Prompte caldrà travessar-lo a gual per seguir els glevatges de la vora dreta.

Vint minuts més tard hom trobarà el pont del Ressec i les cascades que davallen dels estanys de Cloutels i d'Enbizon, situats en els massissos d'Espaillat i de la Lauzate. És aquell un dels indrets més interessants de la vall, i hom s'hi delecta de bon grat. Per la vora esquerra del riu davalla el camí directe que va a les granges i poble de Savignac; per la vora dreta prompte es travessaran bells indrets tot remuntant per la bella fageda de la Grillole en direcció NE. i a flanc de muntanya. No obstant, el camí es fa llarg, hom comença a sentir-se lluny de les carenes feréstegues, on el món és meitat granit, meitat neu, i a les dues hores s'arriba al xalet forestal de Manseille, situat en un indret ple d'atractiu en l'esplèndid bac de son nom, en l'estrebació nord de la cresta del Saquet (2.260 m.) D'aquest xalet hom farà via carena avall vers al *plateau* de Bonascre, tan visitat pels estiuejants d'Ax, des d'on es deixarà la via rodada i per un corriolet, en direcció NE., s'arribarà fent drecera a la bella miranda del Collmajor, on caldrà reprendre la via rodada de Pointe Couronne a uns 4 kms. d'Ax-les-Thermes.

El Collmajor domina una vista plena d'encís damunt la vall de l'Ariège, en la seva confluència amb la de Savignac, i la petita carretera del coll de Marmare, que comunica l'Ariège amb el Capcir. Un bell estol de poblets s'albiren en el faldar de la muntanya de Trimounts, en la vora del curs d'aigua o enfilats dalt d'altívols mirandes, riallers, endreçats, clapats de neu a l'hivern, voltats de garbes de blat i ségol a l'estiu, sempre bells i encisadors. Fàcilment distingirem: Perles, Ignaux, Sorgeat, Ascou, Savignac, le Castelet, i en l'aiguabarreig de l'Oriège amb la vall mestressa, en l'entrada de les gorges de Merens, Ax amb la seva diadema de vil·les i xalets d'esbarjo, els establiments termals i la via del carril serpejant per la vall de l'Ariège, arrapada sòlidament amb els seus tentacles de ferre.

La petita *route forestière* ens menarà a la vila de les termes en poca cosa més de 30 minuts, travessant prades jolives i bella ombra

de boscúria, per les cornises inferiors de la muntanya de Pointe Couronne.

Ax-les-Thermes és una bella població d'estiueig, molt visitada per les famílies de la classe mitja tolosenca i rossellonesa, i al mateix temps un admirable centre d'excursions. Estació terminal de l'anomenat ferrocarril de l'Ariège, que la situa a 3 hores de Tolosa, és també la vila més important de l'alta vall. Comunica amb Merens i L'Hospitalet per un bon servei d'autocars i carruatges combinats amb l'arribada dels trens de Tolosa. A l'estiu, els autocars de la «Route des Pyrénées» i els que fan el servei entre Ax i Bourg-Madame tres vegades al dia, combinen amb les vies fèrries de Perpinyà-Vilafranca i de Ripoll-Puigcerdà fent d'aquest trajecte un passeig deliciós.

Aquests bons mitjans de comunicació i els nombrosos i bons hotels de què està dotada aquesta vila termal, li donen un aspecte endreçat, modern i confortable que no deixa de fer un viu contrast quan un recorda l'aspecte deixat, brut i semític de les poblacions del vessant aragonés dels Pireneus. Hom recomana molt especialment l'estatge en l'«Hotel de Bordeaux», on el muntanyenc trobarà sempre franca acollida, a preus ben mòdics certament.

Ax està situada a 736 metres d'alt. i compta amb una població de 1.650 habitants, nombre que augmenta considerablement a l'estiu. Segueix en població a Pamiers (10.017 hab.), Foix (6.820) i Tarascó (1.684), essent la 4ª població del departament.

Voltada d'un enciser cercle de muntanyes que cal visitar si hom vol fruit d'un complet punt de vista sobre l'alta vall fins a les gorges d'Ussat té, no obstant, a curta distància, un bell-esguard notable en la muntanya de Soularac (2.360 m.) que per son isolament i situació estratègica a distància convenient de la gran cadena, en domina més de la meitat, tota la vall de l'Ariège i les planes de Tolosa i de l'Aude amb la seva munió de ciutadelles medievals i feineres viles d'indústria.

Per la seva situació i son caràcter agradable és, doncs, la vila termal d'Ax la verdadera capitalitat de l'alta vall, sobretot muntanyencament.

HORARIS

De Soldeu al port de Joucla occidental per la drecera i el pic Negre de Joucla, 4 hores.

Del port de Joucla a Garseing, 2 hores.

De Garseing al coll del Beil, 45 minuts.

Del cap del coll del Beil al pont de Ressec, 2 hores.
Del pont del Ressec a Ax pel Collmajor, 3 hores, 30 minuts.
Del pont de Ressec a Savignac, 2 hores, 15 minuts.
D'Ax al Soularac (2.360 m.) per Luzenac, 5 hores, 15 minuts.
Del xalet forestal de Manseille al pic Saquet, 2 hores.

IV

La vall d'Aston

Més complicada que les de Valdarques i Mourgouillou i nodrida per una vasta xarxa de tributaris, la vall d'Aston presenta, com cap altra, entre les altes de l'Ariège, la distintiva caracteritzada en les grans jaces de pasturatges.

Des de Garseing a la Fruitière i de les altes comes tributaries de le vall de Quioulés als planells i gorges d'aquest nom, totes les riberes de la vall estan formades per les típiques jaces on les ramades de llana, les vacades i les eugassades pasturen en gran nombre.

Enlloc trobarà el pireneïsta una regió tan interessant, baix l'aspecte de la solitud. Muntanyes espadades, ratllades de les faixes d'escuma de les cascades que dels estanys de l'alta coma es despenngen amb fressa eixordadora, crestes diabòliques i llises, assetjades pels neveres i conques delicioses d'estanyols, que voltats de desolació i somniosos de benaurança, formen sempre el punt dolç de l'excursió...

I, si la vegetació arbòria manca en les altes comes, dels 1.500 metres en avall és ben amatent a fer de la muntanya de l'Ariège un geroglífic, amb els seus magnífics exemplars de faigs i avellaners centenaris que acompanyen hores i més hores el curs atribulat de l'aigua principal, arrapant-se per les gorges humides i sinistres, grimpant per les fissures del murallam granític, omplint-ho tot de llur tonalitat verdosa, que esquitxada del polcim de l'aigua joganera, forma bells encatifats de les nues gorges de la vall.

Mes, ço que més admira al vianant és la característica verdadera de la vall d'Aston: la solitud.

En efecte, la immensa afrau que forma la vall, és completament solitària i deserta fins a 4 quilòmetres abans del seu aiguabarreig amb la de l'Ariège. Sorprén el cas que, mentre a Andorra les bordes ofereixen un tipus d'habitació estiuenca model, a l'Ariège no es troben més que els orris o cabanes de ramats, que serveixen de

Valls d'Aston i Balira oriental

refugi per passar la nit els pastors i de fàbrica de formatges, tot d'una peça.

Entre altres inconvenients, aquests orris presenten el de tenir de refer-se cada anyada, després de l'època de les neus, si es volen utilitzar. Realment, no m'estranya que això s'esdevingui en les més altes comes, que les neus allisen per complet a causa de llur tribut torrencial, mes en el cas de la vall d'Aston caldria assajar el procediment andorrà, que ofereix aventatges positives. El caràcter pastoral que sempre han tingut les altes valls de l'Ariège justifica en part aquest isolament; les tributàries de la ribera esquerra de Les Cabannes en amunt són desertes i sens terres de conreu gairebé en absolut, així com les de la ribera dreta en amunt de la vila d'Ax.

A l'hivern, la neu, tota pau i pietat, tanca els ports i posa un mantell de conhort a les altes valls, mentre per la cresta encingle-rada el torb fa de les seves i la terra s'adorm en un son de vuit mesos.

El riu Aston recull aigües de tota la carena central franc-andorrana compresa entre els ports de Joucla i els de Siguer, i enclou dins de les seves valls els boscos més formosos i feréstecs, i les principals jaces del departament. És verament sorprenent que no existeixi ni un bon camí de ferradura que el travessi, i que la via veïnal que comunica el municipi d'Aston amb la *Route Nationale* de l'Ariège no continuï fins a l'alta vall.

Hom tindrà, doncs, precisió de guiar-se per l'orientació ben sovint. Així mateix, caldrà utilitzar els orris de les altes comes com única base de les ascensions més interessants del Llenguadoc. Són dues, les cabanes que per llur situació en les vies ramaderes o per llur proximitat a les altes crestes caldrà escollir com a centres d'excursió: La cabana de Quioulés, en l'itinerari Aston-Serrat pel port de Bagnels i a unes 4 hores dels planells de Garseing, on ja coneixem l'altra cabana, important base pirenenca de l'Aston oriental.

DE SOLDEU A GARSEING PEL PORT DE FONTARGENT,
(3 HORES, 30 MINUTS)

Esmentat l'itinerari més interessant per travessar el massís de Fontargent de S. a N. ens resta encara conèixer l'itinerari més curt, que afavorit pel terreny englevat i el magnífic camí de ferradura del vessant andorrà, travessa la carena central pirenenca pel port de Fontargent.

Sortirem de Soldeu pel camí de Canillo i es baixa a l'aiguabarreig de la ribera d'Incles amb el Balira, en el veïnat de Palanquera. Es travessa el curs del primer pel pont-palanca i es deixa seguidament la vall del Balira en direcció SO. per remuntar la vora dreta de l'Incles vorejant les sinuositats de la muntanya d'Entor, deliciosament ornada de boscos.

Als 25 minuts de passades les bordes de Palanquera, properes al curs d'aigua, aprop de grassos pasturatges, es trobaran les d'En Calbó i vint minuts més amunt, immediates a la confluència de les aigües de Joucla amb les de Manegó, les de Siscaró.

D'aquestes darreres bordes al port de Fontargent, el camí esdevé a estones un poc marcat corriol que, en ziga-zaga i seguint sempre la vora dreta de la vall, encalça en uns 30 minuts el port, el més baix de la carena franc-andorrana (2.252 m.), situat entre els pics de la Coumette (2.582 m. i 2.710 m.) a occident i el massís de Fontargent a orient. A migjorn, les aigües van a la vall d'Incles i al Balira, al nord els estanys de Fontargent formen un dels més importants naixements del riu Aston. El bellesguard és de tot punt encisador.

Al primer cop d'ull cridarà l'atenció un pic, que després del massís central de Fontargent en direcció NE., dona forma a l'harmonios cercle lacustre: aquest és precisament el Pic Negre de Joucla, segons la carta del Ministeri de l'Interior francès. Segons els caçaires d'isards andorrans, porta aquest nom el que ja coneixem al SE. dels estanys andorrans de Joucla.

Del port de Fontargent, per terreny englevat es baixa en uns 20 minuts a les vores del Gran Estany, situat a 2.150 metres i poblat de magnífiques truites. A més dels dos grans estanys, altres dos estanyolets es trobaran penjats en el vessant meridional de Rive Fraiche, en lloc que els moltons de les altes jaces visiten. La riba de Fontargent està reservada a les nombroses eugassades de l'Andorra, mestresses d'aquelles regions.

Es curiós esmentar que el bestiar que pastura per aquests valers és, gairebé tot andorrà i no obstant, els pastors són dels pobles de Sinsat, Ussat i Chateau Verdun.

El corriol travessa la faixa de terra que separa els dos estanys i tot seguit es bifurca; el de la dreta travessa els magnífics pasturatges i passa 10 minuts més avall a la vora dreta de l'Aston, aprop del seu aiguabarreig amb el cabdal de Fontargent; el caminot de l'esquerra segueix, a bona alçaria, l'alta Coma de Varilhes, per re-

muntar vers a l'estany de l'Infern fins al peu del pas de la Portanella.

DE CANILLO A GARSEING PEL PORT DE LA PORTANELLA
(5 HORES, 30 MINUTS)

Aquest és altre dels itineraris que hom pot emprar per travessar els punts més vulnerables de la carena partió entre el Balira oriental i l'Aston.

Per efectuar la travessa del port de la Portanella (2.560 m.) prendrem com a base el petit poblet andorrà de Canillo, situat en la vora dreta del Balira oriental, a 1.570 m. d'alt. i a 2 hores i mitja d'Andorra la Vella.

Sortirem de Canillo pel camí de Soldeu; 10 minuts després es travessa el curs del riu de l'Estanyó, originat en els vessants orientals de la serra partió entre les dues branques del Balira.

Als 45 minuts, deixant a l'esquerra el veïnat de l'Aldosa, es guanya la ribera esquerra del riu de Ransol, aprop de les bordes d'aquest nom. Es deixarà totseguit la vall principal i es prendrà la tributària que se segueix pel corriol que puja a les mines de ferre de Mil Menut, fins a l'aiguabarreig amb el curs de la Portanella.

Es deixarà aleshores el camí dels meners i es remuntarà la ribera esmentada, originada en l'estany del Port, per la seva vora esquerra. Es deixaran, a bona alçària, els meners vells de Ransol, avui abandonats, i seguidament s'unglejarà la molt inclinada canal que mena al port, on s'arriba des de Canillo en unes 4 hores.

El port de la Portanella està situat entre els pics de Coma d'Ose i de Coma d'Infern, regió esquerra, estimbada i voltada de grans neveres, que semblen pertànyer al fonament d'una gelera. La vegetació és totalment bandejada d'aquest cercle sinistre, majestuós i aclaparador, que reflexa en ses aigües el petit estany de l'Infern encaixant amb l'entrada que correspon a la solitària afrau de Varilhes.

Promte es trobarà el petit corriolet, dessota l'estanyol, i caldrà seguir-lo, segons he indicat en l'itinerari anterior, fins als planells de Garseing.

DE L'HOSPITALET A GARSEING PEL PIC DE RULLE
(7 HORES)

Les combinacions estiuenques en carril i autocar, ens perme-

ten abastar l'alta vall de l'Aston en un dia i mig pels ports de Puimorens, Framiquel i Fontargent, pernoctant a Soldeu; mes els pireneistes francesos, empen sovint un itinerari d'accés que ajunta a la rapidesa, l'ascensió més emotiva del pic de Rulle.

Prenen per base el poble de L'Hospitalet i deixant a l'esquerra, en direcció O., la vall de Siscà, passant de la vora dreta a l'esquerra de la Valdarques, segueixen els vessants englevats de la Tossa de Pedourés fins a l'estany i collada d'aquest nom, que comunica amb l'alta vall de Mourgouillou en el cercle de l'estany Couart.

Si els vessants meridionals de la collada són herbosos, els de Couart són un caos d'estimballs i blocs granítics, ço que obliga a fer gimnàstica, saltant d'un bloc a l'altre, per abastar d'aquesta forma la vora esquerra del cercle de Couart, on es trobarà un corriol ornat de rododèndrons, que en direcció O. remunta la vall vers el cercle d'Albe, pel que es continuarà la gimnàstica pels blocs, fins a la base del cercle SE. de Rulle.

Si hom observa atentament la Serra de Rulle des del cercle d'Albe, es distingirà el vessant englevat que voreja el contrafort SE.; per ell es guanyarà el penjat corredor superior, es contornejarà l'esperó rocós i escalant després la cresta amb tota precaució s'assolirà el pic N.

Es podrà fer el descens vers Garseing per la tartera de la facana NO. del pic, i també seguint l'itinerari pel cercle francès de Joucla i la vall alta del riu.

La situació de les jaces de Garseing, a curta distància dels ports principals de la carena fronterera, en fa el centre natural de totes les excursions per la vall d'Aston. En més d'una ocasió m'he preguntat a mi mateix per què no s'ha bastit allí un Xalet-refugi que, situat en la via ramadera més important de l'Ariège alt, serviria d'excel·lent base per a les ascensions dels pics de Rulle, Coumette, Cabaillère, Mil Menut, Joucla i Fontargent, facilitant extraordinàriament totes les excursions entre les valls del Balira i de l'Aston. El meu prec al «Club Alpí Francés» fora, que aquest refugi s'inaugurés coincidint amb la data propera en què s'obrirà al públic el trajecte del transpirenenc Puigcerdà-Ax-les-Thermes; això duria, al mateix temps, un nou nucli de prosperitat a la simpàtica vall llenguadociana.

Mentre esperem que aquest somni devingui realitat amb el temps, farem bé d'acostumar-nos a la muntanya salvatge i inconfortable.

Les cabanes de Garseing seran la base de l'excursió que ens farà conèixer la hidrografia del tributari més important de l'Aston, el Quioulès, i un dels bellesguards més interessants de la vall, el pic de Mil Menut.

Eixint dels planells de Garseing en direcció a ponent es baixara a la confluència del petit riu de la Coma de Varilhes amb l'Aston, el curs del qual es travessarà per unes grosses pedres. Pervinguts a l'illot format entre les dues riberes, caldrà cercar el punt més estret i més vulnerable del curs d'aigua, car aquí baixa amb embranzida. Això farà perdre uns minuts i és possible que ocasioni una mullena.

Ja en la vora esquerra del riu de Varilhes, remuntarem la vall seguint els corriols ramaders que després s'enlairen vers a les jaces de Mirabal i Cabaillère, mes procurant no guanyar altitud damunt de la vora del riu, si no es vol ascensionar el pic de Cabaillère, o visitar aquest interessant estany, que tributa a l'Aston llençant-se abans per una cascada de més de 80 metres de desnivell.

Ben aviat distingirem les dretes parets del pics de Coma d'Ose (2.662 m.) i l'entall abrupte de la Portanella, que des d'aquí apar inaccesible. Es travessarà la ribera provinent de la Coma de Mirabal, que es despenja a la dreta, i seguidament es redreça en la alta coma el verd i penjat corredor de glevatges que mena en zigzagues al coll de Coma d'Ose, en la carena partió entre l'alta vall d'Aston i la de Quioulès, a curta distància de la frontera andorrana. Cal no confondre'l amb el Port Vell de Coma d'Ose, situat en la gran cadena, entre el Mil Menut i el pic del seu nom.

El coll de Coma d'Ose (2.352 m.) és la bona base de l'ascensió al pic de Mil Menut, que per bé que d'una altitud de 2.735 m. ofereix un preciós esguard d'observació dels primers termes i una bonica ascensió. Des del coll, presenta el Mil Menut el flanc ennegrit de es seves parets septentrionals i grans terrasses granítiques replenes de neveres de grosses dimensions que es fonen en la bonica cascada nodridora del petit estanyol de Coma d'Ose, tètric i sinistre, però enquadrat d'un magnífic cercle granític, que en fa una meravella.

Es deixarà la motxilla en el coll, si no es vol fer el recorregut de les carenes fins al pic de Serrère (2.911 m.), que sempre aconsellaria, no havent-lo pogut efectuar per trobar-m'hi sol quan l'ascensió al Mil Menut. Se deixa el coll per una marxa a flanc de cresta, vers les plataformes superiors del pic de la Mina, que es tra-

vessaran horitzontalment en direcció O. amb certa precaució, car una relliscada en aquest terreny seria de males conseqüències.

La travessa d'aquets neveres penjats en les parets septentrionals de la frontera, és força impressionant, deixant-se prompte aquets varals per enfil·lar-se vers al port Vell de Coma d'Ose (2.500 m.) des del que hom podrà seguir el fil de la cresta del Mil Menut, assolint el pic en 2 hores, des del coll de Coma d'Ose.

El pic de Mil Menut ofereix un impressionant cop d'ull local que recorda l'emocionant vista del pic d'Ascobes. Situat en la immediació del gran pic de Serrère, del qual es tributari en la carena, entre els ports més dolents de la vall d'Aston, l'arrogància seva adquireix una forta personalitat.

S'albiren al nord, les serres de Jax i de Cabaillère amb les desertes concavitats de llurs estanyols, als peus s'obren les comes d'Ose i de Seignac, i al lluny, allí on s'ajunten les crestes i les riberes, les jaces i gorges de Quioulès, travessades pel cabdal d'aigua més important d'aquestes muntanyes. Al sud, en enfilada, a vol d'ocell, les feréstegues i ràpides comes de Ransol i d'Estanyó, amb els boscos que decoren les muntanyes de Querol i d'Entor i els pasturatges de l'alta vall del Balira.

De retorn, es desfarà camí fins al coll de coma d'Ose, prenent les precaucions necessàries en els neveres penjats.

De l'esmentat coll es devallarà per la vora dreta de la coma revoltant els caos de pedruscall en recerca del millor camí.

En la vora oposada, penjat en el ràpid vessant, damunt de l'estanyol, es descobreix la marca d'un caminot, trencat a voltes pels nombrosos corredors d'allau; aquest dolent corriol passa a la vall de Ransol pel port Vell de coma d'Ose.

El de la vora esquerra davalla en uns 40 minuts a les primeres jaces, a l'estiu poblades de bestiar de llana, i en uns tres quarts d'hora s'arriba a un bonic planell de verdor que, en els ràpids vessants occidentals del pic de Riez (2.590 m.) forma la magnífica jaça de la Rebenne. La jaça de la Rebenne que nodreix a més de 2.000 moltons, està situada en la vora dreta de la baixa Coma d'Ose i constitueix un interessant punt d'observació de les comes de les Sabines de dalt i de Mille Roques, clapades de bonics estanyols i confinades en estretes gorges. Els pastors de la Rebenne són d'Aston i de Sinsat, bona gent i molt coneixedors d'aquelles valls.

El corriol ramader davalla sempre per la vora dreta de les cascades de Coma d'Ose i quinze minuts en avall s'arriba a l'aigua-barreig dels rius de Seignac i d'Ose; un centenar de metres més al

nord s'albira la grandiosa jaça de Quioulès, formada en el planell on s'ajunten les comes de Seignac, de Caraou i d'Ose amb la de Bagnels, originada en l'estany de Soulanet, dessota el port de Bagnels (2.546 m.)

La jaça de Quioulès (1.603 m.) és, sens dubte, la més important de l'Ariège. Pasturen allí unes 300 vaques i 200 eugues, que s'enfilen durant el bon temps comes amunt i arriben a darrers de setembre a les mateixes vores de l'estany Soulanet, on els pastors tenen un orri.

El bestiar que pastura per les comes properes a la jaça principal, puja a alguns milers de caps, (m'han dit a 40.000).

Les jaces priucipals són: la de Gascous, dotada d'una cabana en la ribera de Mille Roques; les de Jax i de la Fruitière, amb un orri, a l'estany de la Peyra; la de l'Estagnole, dotada d'una cabana a la Coma de Seignac; les de la Rebenne i de Soulanet, ja indica-des, les de les Sabines i les de Brouchet, a Sirbal.

En la vora drete de la jaça de Quioulès existeix una cabana, la més confortable de l'alta vall d'Aston, proveïda d'una porta de ferre amb un bon pany, d'un magnific jaç i d'una bona llar de foc.

És, doncs, l'únic centre d'excursions vers aquestes valls i una bona base per travessar la frontera fent l'ascensió dels interessants pics que fan partió entre les valls de Quioulès i de Siguer, força interessants i mal conegudes.

Els pastors que viuen a Quioulès durant el bon temps, són fills d'Aulus, la xamosa *ville d'eaux* de la vall del Garbet, molt amables amb el pireneista.

Ja format, el riu de Quioulès recull el tribut de les comes de Mille Roques i es llença esbogerrat a l'engorjat del seu nom, potser el més pregon i notable dels Pireneus.

A la sortida de la jaça, el camí esdevé bastant bo, travessa la ribera de Jax, tributària per la vora drete, per un bonic pont de ferre, i fa via per la mateixa a l'entrada de la gorja, endinsant-se en un verdader túnel de verdor format per l'espessa fageda, que malgrat les llistes parets, és en aquest indret ben ufanosa. L'engorjat de Quioulès sembla format per un terrible fenòmen sísmic, tant altes i verticals són les seves parets i el seu recorregut laberíntic. En certs indrets, hom no en podria determinar el fons, sentint-se el murmuri del torrent a dotzenes de metres de profunditat, botzinant amb fressa de tro, en el fons de l'esquerra.

No obstant, la vegetació pobla aquelles muralles de granit humit i negrenc i el camí de ferradura travessa sempre dessota una

volta triomfal; les fagedes viuen allí arrapades al flanc de les fissures i xuclen l'humitat del polcim de les cascades.

En el punt més feréstec de les gorges, allí on les cornises tapen la llum del jorn i cauen aclaparadores damunt el riu, fou necessari passar de la vora dreta a l'esquerra i buidar el camí en la mateixa paret. Un pont de ferre travessa, doncs, la gorja en l'indret més impressionant. El camí remunta totseguit en uns 10 minuts fins a un petit coll obert en el cingle.

Des d'allí, el descens es vertiginós vers el fons de la gorja, i baixa travessant boscos, que visiten les nombroses famílies d'ossos que encara pasturen a la vall d'Aston.

Una hora i mitja llarga dura la travessia de la gorja de Quioulès i per fi, el riu s'ajunta altra volta al camí, aprop del seu aiguabarreig amb l'Aston, que baixa de Joucla i de Fontargent, recollint al pas els tributaris de Riutort i de la Pradelle.

L'Aston esdevé, aleshores, de cabdal considerable i travessa jaces planeres, per les que reposa en silenci.

El camí continua sempre travessant boscos de faigs i roures fins al torrent de Sirbal, que procedent de l'estany de Larnoum, es travessa pel pont de ferre de la Cabra, aprop del seu aiguabarreig amb la ribera principal.

Totseguit s'albiren les primeres cases, pertanyents al veïnat de La Reglat, agregat del municipi d'Aston situat en la vora dreta del riu.

El camí de ferradura està format per grossos còdols, on el calçat ferrat rellicsa sovint; prompte s'arriba a la via rodada i s'entra al vilatge d'Aston, situat a 580 m. en la vora esquerra del riu de son nom. Compta amb uns 334 habitants i està unit amb la població de les Cabannes per 3 kms. de *Route departamentale* que travessa el curs del riu i s'uneix a la *Route nationale*.

Les Cabannes és una vila de 417 habitants, situada aprop de l'aiguabarreig dels rius Aston (esquerra) i Verdun (dreta) amb l'Ariège, en la vora esquerra d'aquest darrer, i en el km. 109 de la *Route nationale Toulouse-Ax les Thermes*. Compta amb un baixador en la línia fèrria de l'Ariège, essent el terme natural de les excursions en l'alta vall d'Aston.

Aquest itinerari podria haver també seguit la vall principal de l'Aston, mes en aquest cas jamai ens perdonariem haver deixat l'ascensió del pic de Mil Menut i el bell recorregut de les gorges de Quioulès, les dues més notables meravelles d'aquesta contrada de l'Ariège.

Y, quan de retorn a la terra baixa, els convencionalismes de la civilització i la banalitat de la vida quotidiana han omplert amb llur artifici l'esperit encara corprès pel contacte íntim amb la muntanya sobirana, com he enyorat les hores inoblidables al volt dels estanyes de blavós esguard, pel cim de les crestes granítiques, en la íntima solitud de la muntanya.

HORARI

De les cabanes de Garseing al coll de Coma d'Ose, 2 hores, 30 minuts.

Del coll de coma d'Ose al pic de Mil Menut i retorn, 3 hores, 45 minuts.

Del coll de coma d'Ose a Quioulès, 1 hora, 45 minuts.

De Quioulès al Serrat pel port de Bagnels, 5 hores.

De la jaça de Quioulès a Aston, 4 hores, 15 minuts.

En donar per acabat aquest meu treball, prou conec que la meva ploma no fou encertada en les descripcions i que la meva pensa, entorpidida i barroera, no és apte per fer glatir els que no senten l'atracció de la muntanya salvatge i poc amable, mes em donaria per satisfet si tot plegat hagués pogut interessar els veritables aïmadors de la muntanya, aquests que no necessiten de belles paraules per comprendre la injustícia que sovint es fa a certes muntanyes, de les que no parlen les guies, ni les cartes.

MIQUEL GONZÁLEZ LLUBERA

Josep Fernández Zabala

EN l'extraordinari desenrotllament que, per sort, han adquirit avui tots els esports a Espanya, també hi té part l'alpinisme, però així com cada un dels altres esports no són més que exercicis físics diversos, formes distintes de la gimnàstica (si són una altra cosa, ja no són *esports*) i cada un d'ells tanca en ell mateix la seva pròpia evolució, l'alpinisme actual, el desenrotllament dels esports de neu, que és ço que ha conseguit treure el cap en les

revistes il·lustrades divulgadores dels gestes esportius, té un noble origen, un precedent tan ignorat del gran públic com devotament professat pels iniciats: i és l'excursionisme muntanyenc, l'amor a la muntanya que des de fa temps silenciosament practiquen alguns elegits.

D'aquests fou el malaguanyat Zabala, el qual unia les més excepcionals qualitats de propagandista a la seva fervorosa passió per l'ideal de la muntanya: oratòria senzilla i sòbria, però insinuant i atractívola, ploma fàcil per descriure detalladament les excursions, vèrbola pintoresca i estimulante en la conversació.

Nascut en una humil esfera social i d'ofici tipògraf, conseguí aviat, amb la seva activitat i talent, destacar la seva intel·ligent personalitat. Fou autor de diferents llibres ingènus sobre alpinisme i també un dels elements més entusiastes del grup fundador de «Peñalara», de qual societat en sigué nomenat soci honorari i en la revista de la qual deixà escrites pàgines admirables.

Des de la seva infantesa fou aficionat a compondre i editar llibres i quan es traslladà a Nova York instal·là una llibreria espanyola que, en pocs mesos, conseguí afermar-se com a negoci comercial, allí on la competència és tan aferrissada.

Al mateix temps contribuïa enormement a la difusió del llibre espanyol per Amèrica. En aquesta lluita, per bé que productiva aniquiladora, fou vençut per l'excés de treball i allí, lluny de la seva pàtria i de les seves benamades muntanyes, deixà de batre aquell cor generós que sempre es mogué per les belles causes: per l'amistat, per l'alpinisme, per l'amor.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA que des de prop de mig segle ve cultivant amb fervor aquest «sant amor al camp i a la muntanya» i que conegué En Zabala, puix que a Barcelona tinguérem l'avinentsa d'escoltar-lo alguna vegada en conferències divulgadores i d'ésser els seus companys d'excursió pel nostre Pireneu, pren part en el condol que tots els bons muntanyencs experimenten per la mort d'En Zabala i el recordarà sempre com un muntanyenc exemplar.

Les societats alpinistes i esportives de Madrid, per iniciativa de «Peñalara», van a honorar la seva memòria construint a la Pedriza de Manzanares, el tros més feréstec del Guadarrama, pel qual En Zabala sentia gran predilecció, un senzill refugi de muntanya que portarà el seu nom i que serà, sens dubte, la millor manera de perpetuar quelcom d'aquell esperit que tant va fer per la difusió del verdader muntanyisme.

Excursió a Luchon i Superbagnères

ORGANITZADA per la Secció d'Esports de Muntanya tingué lloc aquesta excursió col·lectiva, aprofitant les festes de Nadal i, com les anteriors anades a Luchon, assolí un èxit complet.

Més de 70 inscrits, entre ells nombroses dames i senyoretes, sortiren en l'exprés de la tarda del dia 23 vers Cerbère, continuant el viatge fins a Bagnères de Luchon. A Toulouse es reuniren amb els socis del «Ski Club Toulousain» que amb el seu President, Mr. Duffour, feien una excursió col·lectiva en nostre obsequi.

En arribar a Luchon, els excursionistes es dirigiren immediatament al *plateau* de Superbagnères on la neu era abundosa i les pistes reunien condicions immellorables per esquiar. Un nombre extraordinari d'esquiadors recorren les llargues pistes, retornant al vespre amb el f. c. cremallera a Luchon.

L'endemà matí tots els catalans es tornaven a trobar aplegats a les pistes de Superbagnères. El temps aquell dia significava bastant bo i permeté fer la ponderada davallada amb skis fins a Luchon, essent una caravana ben crescuda la que aquella tarda va efectuar-la pels boscos i la «route forestière» de la Vallée du Lys.

Alguns altres dels nostres consocis, acompanyats d'alguns fermes esquiadors del «Ski Club Toulousain», efectuaren matí i tarda aquesta davallada: al matí pel mentat camí i la tarda per l'altre costat, vers la Vallée d'Oueil, trobant aquesta molt més agradable i amb pistes millors que les de la Vallée du Lys.

Per aquella nit s'havia organitzat un banquet celebrant la vetlla del Nadal, aplegant-se els francesos de la Section des Pyrenées Centrales du C. A. F. i del «Ski Club Toulousain» i quasi tota la caravana del C. E. de C. Tingué lloc aquest àpat en l'Hotel de la Poste, estant el menjador adornat amb tres grandiosos arbres de Noel plens de bells i escaients penjolls i banderoles. Presidiren aquesta festa Mr. Duffour, president de la Section des Pyrenées Centrales, Sra. Amat de Pujolar i el vice-President de la Secció En Joan Pujolar amb Mme. Lamon, passant els comensals d'una vuitantena. El menú significava exquisidament servit i en arribar als postres Mr. Duffour pronuncià un sentit parlament de benvinguda que fou llargament ovacionat. El Secreteri de la Secció d'Esports va con-

testar-li breument en francès, i a prec dels francesos allí presents digué unes quantes paraules en la nostra parla. Seguidament es passà a la sala de festes i un lluit ball que durà fins la mitja nit, clogué aquella agradable festa de germanor pireneista.

El dia de Nadal, malgrat que es presentà emboirat i ploraner, calia pujar a Superbagnères, puix es correria la cursa de mig fons entre els esquiadors de la Secció per disputar-se la «Coupe Catalogne», que amb anterioritat havia sigut cedida expressament per la Societat Luchon-Superbagnères. Dalt al *plateau* el temps era ben dolent, mes posats d'acord corredors i Jurat, decidiren celebrar aquesta cursa.

Quinze corredors prengueren la sortida llençant-se per dins la boira fins a la típica Cabane, des d'on calia anar guanyant amplex turons fins a trobar la carena que puja vora el Ceciré. Bastant amunt estava situat el control del viratge, de qual lloc calia retornar al *plateau*. En total, un recorregut d'uns 8 quilòmetres. Durant tota la cursa la lluita sigué ben disputada i, a l'arribada, el Jurat establí la següent classificació:

1. ^{er}	Joan Llimona	49 minuts 16 segons 2/5
2. ^{on}	Josep M. ^a Guilera	49 » 39 »
3. ^{er}	Pere Maristany	50 » 58 » 3/5
4. ^{rt}	Josep M. ^a Estasen	54 »
5. ^è	Joan Sellarés	55 » 45 » 2/5
6. ^è	Josep Ribas	60 » 55 » 2/5

Arribaren sense classificar-se dos corredors i els altres es retiraren.

Aquella nit en l'Hotel de la Poste es celebrà un ball, dedicat a les famílies de Luchon, que es vegé molt animat. Els concurrents foren obsequiats amb pastes i xampanya, durant la festa fins més enllà de la mitja nit.

El 26 era l'últim jorn de nostra estada a Luchon, i sigué també ben aprofitat, restant dalt a Superbagnères fins a mitja tarda. A les vuit deixàvem Luchon i empeniem el retorn cap a nostra ciutat, emportant-se'n tots els excursionistes un bon record de la nostra estada en aquell deliciós indret pirenenc.

J. M.^a G.